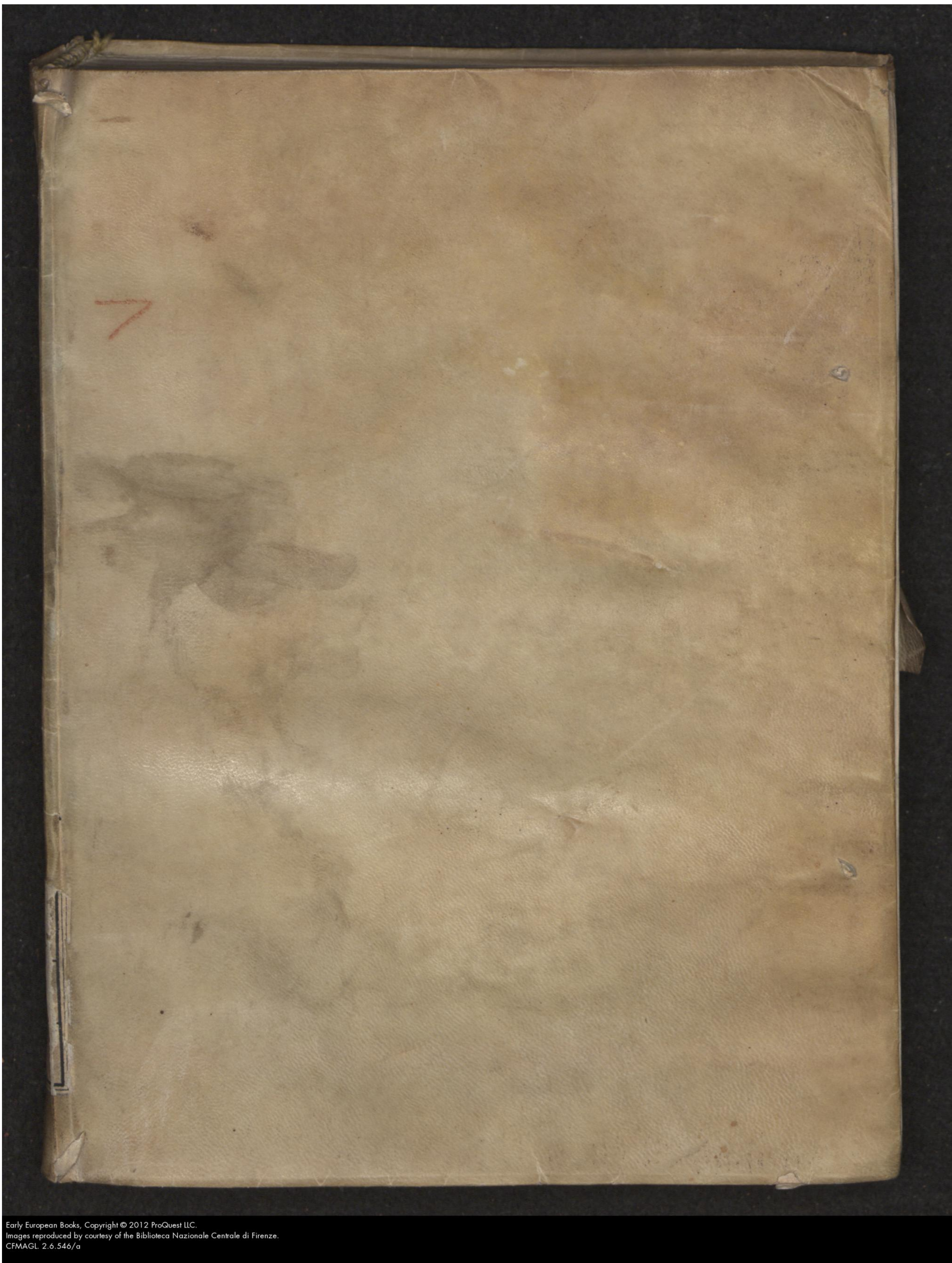
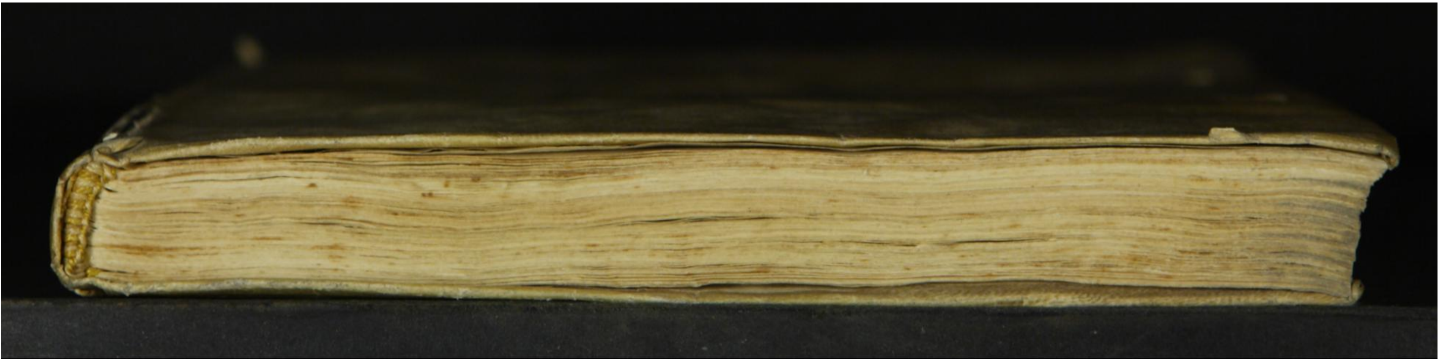
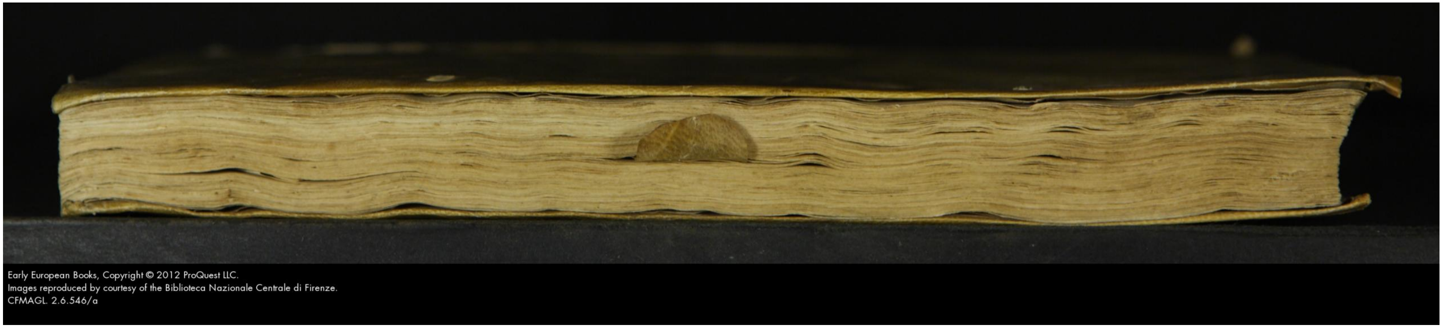

Speculũ Clericoꝝ Jo: à C
11
6

IO. FRANCISCI PICI MIRANDVLAE ET CONCORDIAE DOMINI, DE AVRO

LIBRI TRES.

OPVS SANE AVREVM IN QVO de Auro tùm æstimando, tùm conficiendo, tùm vtendo ingeniosè & doctè disseritur.

CVM EXPLICATIONE PERVTILI & periocunda complurium, tam Philosophiæ quàm facultatis Medicæ arcanorum.

CVM PRIVILEGIO.

VENETIIS,
Apud Ioannem Baptistam Somaschum.

M D L X X X V I.

ILLVSTR^MO PRINCIPI
ET AMPLISSIMO S·R·E· CARDINALI
ALOISIO ATESTINIO·

CÆSAR CAPRILIVS

Perpetuam felicitatem.

SAEPENVMERO dum cumulum tuorum erga me meritorum Illustrissime Presul animo reuolui, cœpi mecum cogitare, ut aliquod egregium ac præclarum tibi præstare possem, quo tantorum officiorum magnitudini, quoad eius fieri posset, responderem. Sed profectò non tantum difficile, sed difficillimum fore perspexi. Non enim mihi excidit e memoria, quantum mihi ostenderis humanitatis ac beneuolentiæ, cum uiueret Illustriss. Eleonora soror tua charissima, mihiq; patrona amantissima. Non sum immemor munificentissimi animi tui cum me uoluisti singulari Canonicatus dignitate decorare. Non deniq; oblitus verborum quæ post eius obitum amoris & caritatis plenissima mecum habuisti. Vtinam mea senilis conditio mihi perstitisset, ut sub tuo patrocinio viuere potuissem, ac mori, nunquam equidem tam diuinum munus recusauissem, nec a latere tuo recessissem, simul & quam te merito obser

uarem,& quam in te amando, tibiq; seruiendo nemini cō cederem, omnibus palam ostendissem; sed silentio non preteribo studia, ac officia; quibus non modo omnes, sed me presertim prosequutus es, dum Romam, ac Tybur, tui inuisendi causa cum Ill. Beutiuolis perueni, eum in ędib. Tiburtinis te e graui morbo conualescentem, sed adhuc paululum in lecto infirmum inuenimus. Primum.n. omnes hilari fronte, ac lęto animo, vt tui semper moris est, ex cepisti atque hospitatus es; deinde aliis recedentibus illico me ad te reuocari iussisti, & prope lectum tuum sedere vo luisti, ubi per integram horam, quibus uerbis, quo vultu, & quæ mihi polliceri dignatus es, referre non facile est. No uerunt pariter Ill. Bentiuolij, & dum apud te fuerunt, & cū a te recesserunt, qua munificentia & liberalitate a teipso, & ab omnibus optimatibus tuis amplissimis viris fuerimus suscepti: Inter quos aderat Perillustris Ptholomeus magnus œconomus, Reuerend. Manzolus Regiensis Epi scopus digniss. Valde Illustres viri Hercules, & Octauius Estenses Tassonij, Eques Roma, Eques Coloredius comen datarius, Eques Madius, Ill. Giliolius Pignatius, Zōchius, Lombardinius, Bonaciolius, & alij quamplures, qui ob vir tutis splendorem, & animi integritatem, apud omnes clarissimi sunt: Quæ omnia ita intimo cordi etiam adhuc hę rent, ut nullum umquam tempus, nullaq; umquam obliuio possit tam insignem gratiam e memoria delere; Prætereo honores a te collatos, & conuiuium splendidissimum, tuo sumptu Romæ in amplissimis tuis ædibus Mon tis Iordani paratum, Dum te fauente Ill. Ioan. Bētiuolius adolescēs eximia spe, summeq; virtutis, creatus fuit eques Militensis, quo in loco discubuere ex altera parte in suprema mensa Ill. orator qui persona Ill. præsidis Militiæ Militensis fungebatur; Deinde post eum cæteri heroes, & Ill. uiri. Altera vero ex parte candidatus adolescens, nosque quamuis reluctantes, ordine in eodem ornatissimi cætus discumbere coacti sumus: Postremo in inferiori loco mē sæ maioris erga nos honoris, gratiæ, ac humanitatis equites, & viri Ill. sedere iussi sunt, vbi Pincerna Architriclinus,

& alij

& alij quamplures nobilissimi iuuenes ministrabāt. Quot genera dapum, quæ & quanta a peritissimis eius artis parata fuerint ornamenta, quæ vina preciosa, qui fructus, quę bellaria, quo ordine digesta, & qua pompa ordinata, si vellē sigillatim recensere longior mea esset oratio, & nonnullis rerum magnatis assentationis expers non haberer. Quod tamen vitium longe a me semper abfuit, Itaque hæc silentio inuoluam, & reuertar unde digressus sum, Pro tot ac tantis igitur in me singularibus collatis beneficijs ego homuntio quas referam gratias? quid retribuam? Non mihi sunt Arabum gaze, Non gemmæ, Non aurum, non opida, quibus tamen non indiges, cum diuitiarum amplitudine sis nemini secūdus. Quid agam? En tibi offero opus cui inscriptio est de Auro, opus sane aureum, quod olim Ioannes Franciscus Picus Mirandulæ, & Concordiæ Comes compilauit, uxoriq; suæ dicauit, vir sane & eruditissimus, & eius tempestatis facile in omni doctrinarum, & scientiarum genere princeps, quod mihi postquam Picus naturæ concesserat, aliquot post annos perlegendum credidit Ill. D. Iulia eiusdem filia, & quondam uxor Ill. Sigismondi Malatesti, quod cum ipsa e vita excessit, forte apud me relictum est, Ego vero sciens me non esse legitimum hæredem, manifesteq; percipiens quantam esset utilitatē, unjul & voluptatem allaturum & verborum elegantia, & sententiarum grauitate, si in conspectum hominum prodiret, cępi cogitare ne in tenebris diutius iaceret; Publice igitur vtilitati consulens, & tanti viri existimationi, vt imprimeretur curaui, eoq; libentius feci; quoniam verebar, ne si forte post meæ vitæ cursum in alicuius inuidi manus peruenisset, illud sibi falso ac impudenter ascripsisset, ac arrogasset, actumq; esset de laboribus, ac vigiliis tanti, & tam preclari viri, Itaque & si multis districtus eram negotiis, id tamen quod datum est temporis libenter in eo recognoscendo & castigando impendebam. Plurimis. n. erroribus scatebat, tam ex parte scribentis dum auctor opus dictaret, quam ex indebita cura circa eius custodiam adhibita. Multę paginę erant e propria sede translatæ, multæq;

tęq; adeo latere, ut uix verum sensum artificiali coniectura potuerim elicere, quem tamen tandem percepi, & qua potui diligentia, utquam emendatissimum in lucem prodiret, operam dedi. Quapropter cum nihil aliud impresentiarum in me sit, quo possim tuorum erga me officiorũ, ac meritorum magnitudini aliqua ex parte satisfacere, hoc munusculũ memoris erga te animi mei argumẽtum offerre decreui, quod tibi putaui fore gratum, qui & in indagandis naturę arcanis solertissimus sis, & in omni virtutum genere ornatissimus. Qua de re, quamquam mihi latissimum campum propositum video, ut nemini deesse possit oratio, tacere tamen satius esse duxi, quam pauca dicere. Tot enim sunt uirtutes & laudes, quę de te vbiq; non iniuria prędicantur, vt in eis recensendis non minus esset laboris, quam si quis vellet vel stellas, uel fluctus maris enumerare. Quis.n.nõ diceret me tuam gratiam, qua me tua singulari humanitate & clementia, longe vltra meritum meum prosequeris, expiscari? Tu igitur hoc munusculum hilari fronte accipito, quod profecto quandiu apud me latuit, semper optaui, ut sub tuo nomine ederetur, non ut a detractorum morsibus illud defendas, cum ipsum sese ab imperitorum insitijs, & ab iis qui & Naturæ vires, atq; artis præstantiam minime calent, facile tueatur: sed vt tanquam noua, pulcherrimaq; sponsa, & multis dotibus ornata, te duce ad suas nuptias prodeat. Ita uel nemo petulantis lingua audebit ipsum maledictis lacessere, ne te quoque quem omnes obseruant & uenerantur, aliquo modo lædat: vel si quis forte, quod Deus nolit, aliquid oblatrare ausus fuerit, facilius sub tuo nomine ac auspitiis, & ipsum se proteget, & multi eius pro tua suma dignitate, sumaq; uirtute, defensionem capient. Vale Amplissime Præsul, Sancte Ecclesiæ firmissimum columen, meq; ut soles ama. D. Ferrarię XV. Calen. Ianuarij.
M D L X X X V I.

TABVLA CAPITVLORVM quæ in hoc volumine continentur.

LIBER PRIMVS.

LIBER SECVNDVS.

Aurum

LIBER TERTIVS.

FINIS.

IOAN. FR. MIRAN. DOM. CONCORDIAEQ. COMITIS

DE AVRO AD CONIVGEM

Liber Primus.

AVRVM NON SEMPER A PRIMORDIIS seculorum ipsiusq; inuentionis initio sic æstimatum consensu nationum, vt res cæteras metiretur. Cap. I.

VRVM, quod olim tanti factum est, tantiq; nunc passim fieri cernimus, quamnā ob causam tam eximiā estimationem sui mentibus humanis inseruerit, insertāq; tenatius infixerit, mihi sæpe coniunx venit in mentē, vt exactius disputando cognoscerē: hinc.n. id videbā tāta cura, & tā superuacanea quæri solere, vt meritò priscis ab authoribus latinæ linguæ nomē traxisse diceretur ab auertēdis mentibus hominū, tātoq; studio quæsitū custodiri, vt iure dederit ansā græcis planè suspicandi deductū nomen ἀπὸ τοῦ ὁρεῖν. *ꝙ scilicet præ cæteris custodiretur, indeq; thesauri vocabulum efficeretur, Parte alia cum vtile fortassis aurū videri posset, nullo vero modo necessariū suaptè naturæ, sed sola mortaliū conspiratione progrediebatur animus vltra percupidus,*

videlicet habēdę veritatis. Atq; in primis recordabatur semper nō fuisse præfectū aurū cæteris, nō metallis modo, sed alijs externis oībus consensu nationū: nā vel expressa, vel tacita seculorū omniū cōspiratio, vt alijs rebus, quę di cūtur externa prępon endū ipsū arbitrarer, mihi omnino nō persuadebatur. nulla.n. inter primordia conditi hominis auri mētio, qui & literarū monumētis antiquissimis relatū est, sine auro permulta secula vitā homines agitasse; Nec defuere, qui scripserint paulo ante troiana tēpora inuētū aurum ab Eaco, & argētū ab Indo Scythiæ Rege, & qui retulerint acceptū Thoanti, Eacliq;, & Ericthonio, et qui soli, Et qui Vulcano, Et qui ēt Chryso, cuius opinionis fuit Hypocrates ratus ab inuētore τὸν χρυσον hoc est aurū cognominatū; sciebā quoq; proditū memorię aurum in vsum non habitum in Europa, multoq; minus conflaturā eius ante Phęnicis Cadmi tempora; Quid? quod auctis ēt græcorū florētibusq; rebus tantū auri nō potuisse tota græcia Corradi (retulit Athenæus) ut inaurari caput posset Apollinis amycley, Tātāq; raritatē eius, simul & caritatē apud Philippū regē fuisse, ut bene sibi actum duceret aurea phyala, & ea quidem paruula potiri, quā & sub ceruicali reconderet: si vera monumentis literarū mandauit Duris Samius, quē Philippi morem summæ licentiæ miror adscriptum à Plinio, cum in aureum Philippi poculum inueheretur? Abfuerat tantum gręcis, ut id metalli colerent, quod etiam legibus vti vetuerint, il-

lud ex historijs planè cognitum est, sine aureis argenteisq; numis & stetisse, & creuisse, Lacedemona procubuisse, & corruisse, cum sub Lysandro manubias captis Athenis aureas admisisset: Accedebat Plato, qui suis in legibus prohibuit aurum ab vllo priuato possideri: Atque idem ēt de argento promulgauerat, occurrebat illius animo fortassis rarissimum quondam in græcia fuisse argenti atque auri vsum, solisq; in templis id videri solitum. Nec nisi in tripodibus & immagunculis, quas primum Lydiæ Reges Gyges, & Croesus, deinde Siculi tyrani posuissent, Mox Phocensibus delphos populantibus id metalli per greciam quoquomodo vulgari cepisse. Nec non ad auri minuendam æstimationem illud mihi succurrebat, ꝙ apud hebreos in eius copia metalli sit inuentum æs, auro præstantius; Modo retulerit vera Iosephus in septimo & in vndecimo antiquitatum: Veniebat ēt ad memoriā mandatum esse hystorijs ipsa in Italia castris suis interdixisse spartacum, ne quis aurum haberet, aut argentum. Et post innumera tot seculorum curricula perseuerasse apud nōnullas Asiæ, & Aphricæ gentes, ut alię paruo duxerint aurum, aliæ pro nihilo ēt habuerint, ac in India, quæ putatur auri feracissima, si de ea parte, quam vicit Alexander Macedo, faciamus mentionem, non fuisse aurum ex eius rerum gestarum grecis scriptoribus accepimus, tametsi direpta perside tantum auri nactum regem ipsum, ut ad illud cōuehendū vix fuerint

satis mulorũ trigintamillia. Colligamus igitur cõueniſſe quidẽ mortales, ut aurũ nimio plus æſtimarẽt, cur aũt cõuenerint non conſtare, nec ratum ſemper ſtatumq; fuiſſe, ut omnibus in uniuerſum nationibus placuerit aurum menſuram eſſe rerum cæterarum.

QVOD NON TANTI VT FIT DVCENDVM ſit aurum ex vtilitate de rei natura petita. Cap.II.

MInimi verò ducebã argumẽtum, quo perſuadere vulgi hominibus quidã ſunt adnixi, Plurimũ eſſe vſui mortalibus aurũ. Nã cõtra ipſe ferrum obijciebã, ſine quo nec agricultura conſiſtit, ars non minus neceſſaria, q̃ cõis; Atq; ut ait Xenophon omniũ artiũ mater, & nutrix, ſed nec ædificatoria ſatis extruitur, nec Nautica plane cuſtoditur, ut omittã militarẽ, quæ tametſi nocet quibuſdã, non tamẽ oĩbus ſuffragabatur ſtatim nobis hemiſtichion illud, ferroq; nocentius aurum, atq; dictum aliud, non abſimile, auro ferrum inter bella gratius.

Proximumq; huic accedebat id elogij proſciſſum eſſe conuitijs aurum ab optimis quibuſq;, & ad pernitiem vitæ repertum, ſubinde quoque recordabar & miratam olim uetuſtatem, & indignatam ſimul, q prius tenuerit aurum, cum id eludere niteretur ſub Mide fabula; cui nihil omnino ſolidæ opis ad vitam congeſta

moles auri præſtitiſſet. Porrò vſus in rebus commutandis pollens cauſa non fuerit auri tantopere æſtimandi, cũ antiquiſſimi Reges, non aurum & argentum, ſed æs planè ſignarent, cuius rei ferunt inuentorem ſaturnum, à quo ſit etiam nuncupatum ærarium, quod Cæcilio Cipriano placuit, quamq; ſcribunt alij ſignandæ monetæ principem fuiſſe Ianum ſaturni æqualem, & hoſpitem, qui nauim, qua vectus ille fuerat numis impreſſerit, Apud Romanos quoque primum æri fuit inuſta nota, deinde argento, & aliquot poſt annos auro, quandoquidem Primus Romanorum ſeptem Regum Seruius iuſſit æri notam, Primus conſulum fabius argento, mox & aurum quoque ſignatum.

QVOD AESTIMATIO PRAECELLENS auri non pendeat ex medicina. Cap. III.

QVÆ verò de medica facultate ſummebantur à me, contra me ipſum Epicheremata quæpiam communia, & ex letitia, & ex ope temperamenti corporei de longinquo ducta pro me quoque ex eadem facultate deſſumebãtur, contraria quandoquidẽ ex aggeſtis aureis numis illa lætitia eſt tãtiſper, dũ ſubit animũ diuitis poſſe alia quæ ſibi placeãt numorũ erogatione cõparari, ſed imaginationis, et cogitationis, et animi hoc propriũ

est, non temperaturę corporeę, quæ de crassa feculentaq; materia dissultat: huc accedit, quod multa sunt quę humanę corporum temperationi prodesse dicunt magis, atq; etiam à medicis antiquioribus laudata magis ad uitam refocillandam, & vires commodo sufficiendas, quorum facilius multo, minorique impendio compotes efficimur; Neque enim ulla metalla nutriunt, ut est apud peripatheticos antiquiores receptum, Nequeunt enim concoqui sic, ut in carnem uertantur, & sanguinem. Quod & comprobatum est experimentis eorum, qui bellorum turbinibus, & regionum vastitate perculsi, subterraneis in specubus oculentes sese, numos aureos complicatos instar Catapotij dimiserunt in ventrem, Mox eos suo pondere, suoq; colore compererunt. Et si quid forte deperijt absumptumq; fuit innato calore, id quidem parum, alioqui optimum extitisse uitæ remedium Judęis, dum Hyerosolima obsideretur ad Titum Cęsarem confugientibus, si aurum concoqueretur, sic vti nutriret deglucientes, namq; non fuissent ab auarissimis Assirijs, & Arabibus dissecati, vt aurum quòd ante demiserant in uentrem eorum in uisceribus inuenirent; Quorum tam ingens numerus, ut una nocte duobus hominum millibus sint intestina concisa; cuius rei auctor est Josephus confirmator Egesippus: miseris igitur illis in uentriculo condebantur aurei numi, tanquam in arca, non

summe-

ſummebantur ad famem tolerandam, quoniam diffuſi iam per totum corpus, & modificati fuiſſent cæterorum inſtar eduliorum. Quid? quod nec odore quoque mulcet aurum, nec ſapore fouet eos vapores, qui de humanis tolluntur corporibus, à medicis ſpiritus nuncupati, quin etiam ingrato ſunt ſapore metalla omnia, & odore ſulfureo, atque ideo non poſſunt quoquomodo non obeſſe ijs, qui ægre decumbunt, tantum abeſt, vt abeuntem animam ſuo delinimento retineant; Extat magni Alberti ſententia generatim lata, ſapores, & odores omnium metallorum eſſe quoquomodo fætidos, tametſi vt minimum odoris, ita minimum inſit fętoris in auro, propter coalitam ſulphuris in temperatione ipſius eximiam ſubtilitatem: ſunt autem, quæ & olfatu non ſolum, ſed guſtu magis opitulentur ſanis æque, & ægrotis, ac minori quàm aurum precio veneant; Cum vero ſeſe ingereret memoriæ Plinium ſcripſiſſe quondam vulneratis aurum applicari, & infantibus contra veneficia, vt minus nocerent, alijs quoque nonnullis opem ferre, Non excidebat etiam memoria, plures ab eodem Plinio (ſi magno ille præiudicio nobis eſſe quiret, vituperationes auri quàm laudationes eſſe perſcriptas; Nec non illum mandaſſe chartis auro virus quoddam ineſſe, eamq; in primis ab eo proditam recordabar clauſulam, cui enim fodiendi cauſa medicina? à qua ſi non excludit aurum poſtea aliorum certe, vt ei mos perpetuus id fa-

ctum est, auctoritate. Citat n Varronem, cuius tamen ætatis vir, & in medica materia præcipuus, Dioscorides nullius ex auro medicinæ protulit experimenta, Dixi ętate Varronis Dioscoridem uixisse, communem secutus opinionem, & Suydæ monumenta, & si scio esse, qui malunt ætate Plinij fuisse Dioscoridem propter Lienij Bassi mentionem, sed vellem eos animaduertisse, vixisse quoque Dioscoridem Arrij tempore, cui dicat volumen de simplici medicina, Arrij dico non eius, quem de aspiratione Catullus irridet: Nec eius, qui nostræ religionis hostis acerrimus blasphemias in Christum Dominum peruicacissime iecit, sed eius qui Alexandrinus pariter fuit, & Augusto Cæsari post partam victoriam de Antonio & Cleopatra magno est habitus honore, sed siue antiquior Plinio Dioscorides, siue æqualis parum videtur referre, Varro certè triumuirali proscriptione consumptus est, & sub Antonio triumuiro floruit ipse Dioscorides, à quo deinceps græcia latium barbarices, medicam materiam accepit, atque id quidem priori damus opinioni: posteriori vero, quod apud Plinium Dioscoridis est mentio, siue antiquioris, siue proximi, siue mauis ęqualis. Hic sanè Dioscorides cuiusuis seculi vir fuerit, multa tradidit propriis capitibus argenti viui, æris, ferri, plumbi medicamenta, non auri: Atque eius etiam vix meminit in hydrargyro, ea de causa, quod si haustum fuerit, nocueritque, ei malo au

ri ramenta succurrant, atque hoc inter tractandum medicam materiam; Dum vero differit de venenis aconito dicit repugnare merum in quo candens aurum sit extinctum, at hoc non illi proprium dicit, sed communẽ esse medellam argento, ferro, ferriq; scoriæ, quæ tantũden polleant, idq; Paulus Æginеta recipit differens de venenis, Galenus longe iunior Dioscoride, neque de potestate simplicium medicamentorum differens, neque de compositura ipsorum, auri meminit, quantum ipse meminerim: Nec ignoro Nicandrum Colophonium cecinisse in Alexipharmacis aurum vel argentum prodesse, nã siue quod Poeta fuerit, siue quod à Dioscoride, & Galeno, tanti factus non sit, ut eius testimoniũ ac in causa pro legitimo citaretur, siue quod argentum æquè ac aurũ, ἐν πώματι θολερῷ scribit valere, parum videtur habere momenti; Nam signat turbidum effici liquorem metallo, eundemque potari: sed ego tamen non abnuerim aurũ medicam vim obtinere; sed quantula quæso portio reperietur si conferamus id innumerabilibus rebus, quibus inest potestas medendi, abigendique venena? par sit de argento, iudicium. Quod si nec medicæ fert opem facultati, nec voluptati confert: Unde quæso illa cõis tot uasorũ siue aureorum, siue argenteorum conquisita per tot labores aggestio? Videtur enim mensa argenteis saltem vasis instructa dessignari nobilitas: At Vitruuius in octauo libro, de aquis differens ad calcem

cum meminisset, ostendissetq; plumbo inesse vitium, propterea que fistulis eius aquas infici, plane subiunxit saporem argenteum solere vitari: Cum ij qui extructas haberent argenteorum vasorum mensas, tamen propter saporis integritatem fictilibus uti consuessent; Quibus certè consentiunt multi nostræ tempestatis principes, qui posthabitis ad mensarum usum argenteis, & crateris, & patinis, præoptant sibi ad ferculorum mondiciem fictilia uasa ex India, Æthiopia, Ægipto comportata, quæ si defuerint, prusiaca malunt ex Bythinia conuecta, tametsi non sint figulis nati genitoribus, ut ille de Agathocle cecinit, qui propterea samia uasa prætulerit argenteis, Iam triumuir Antonius, qui au ctore Messalla in omnibus obscenis desiderijs non utebatur nisi auro, saporem auri non concupiisse proditur, reiecisse autem uidetur Propeia Neronis, quæ soleas ex auro suis quadrupedibus nobilioribus induit, Non ignoro medicos Arabas mandasse literis, aurum quam quam non nutrit, mulcere tamen oculos. Addo ego & immaginariam uim ratione iam explicata, tanti ne igitur faciendum, ut metiatur omnia? cordis tremori opem ferre quoquomodo credam naturali usus ratione? neque enim consequitur, ut antea dicebamus, ut frustra uideantur illa uerba Nicandri.

EX PO-

EX POTABILI AVRO NON PENDERE præcipuam ipsius metalli nobilitatem. Capit. IIII.

ÆC ego non decernendo, ſed diſputando perſtrinxerim quando & potabili auro dicuntur uti quidam ad omnes tollendas ægritudines, & ſanitatem tuendam, atqur ad uitam quantum per uires naturæ licet prorogandam. Ego uerò, ut id non abnuerim ſic aſſeruerim poſſe id ipſum ab ijs, qui contradicendi peritia pollent in controuerſiam duci, fortè dicent conſtare ſatis apud eos, qui propinant aurum, id quidem proprie non potari, ſed eius portionem ſubtiliorem purioremq; coniunctę eſſentiæ nuncupatione ſignatam. Verum ſuper ipſa quinta eſſentia corporum ſuperiorum, cum multa ſint bella pugnata inter maximos philoſophię duces, quorum milites adhuc confligant, à quo nam ſteterit uictoria, certè non aſſentiuntur Platonici, & peripateticę ſcolę, cuius principem optaſſe potius illam quintam naturam quàm probaſſe contendunt, nec ſine admiſſis quinque ſuppoſitionibus quicquam habere iurium, & ſi cælo inquient ea non conceditur, concedetur ne ijs, quę ſub cælo ſunt de elementis coalita? Nam ſiue ex melle, ſiue ex ſulphure, & hydrargyro,

drargyro, siue ex aqua stillati meri, siue ex terra quadam secreta, seu mauis ex nobilissimo quoddam genere calcanti, per multos traduces attenuati, potabile colligerint aurum, subtiliorem inde vim detrahi fatebuntur; Quintam essentiam detrahi non assentientur, quam si corrogare illi voluerint ex effectibus elementarijs, quos in ea non reperiri prædicabunt, presto erit responsum, vt contendant illos apparitionem pro re sugerere concursibus quoque causarum diuersis, & in vnum conflatis atque refractis tribuent effectus, quos & aliæ res promere queant: Deinde si gratis id condonent peripateticis quomodo alteri eorum dogmati non obnunciauerint, idest ex metallis animalia non viuere; Verum vt rixantibus inter se medicis finiendam litem relinquant, sic asserent quascumque rationes ad hanc diem perpenderint potabilis auri faciendi. eas quidem ad aurum per se bibendũ non pertingere: Liquet enim ab eis solere deduci aurum in cinerem, seu calcem dicere maluerint, quod multis fit modis, adeo vt reducere in pristinam formam, si forte libuerit, aut nullo id modo possis, aut ęgre, si quidem abscessit humor, quem si funditus dempseris, aurum sustulisti. Est Aristotelis, Theophrastiq; decretum, metallis omnibus sic inesse liquorem, ut eo constituatur ipsorum natura, & à natura lapidum aperte dirimatur. Igitur adijcient ipsi, non bibetur aurum, sed eius rei, quę fuit aurum, portio liquore dissoluta extraneo, cui

potestas

potestas insit inter molliendam, attenuandamq; auri calcem, quidpiam excerpere, quod bibi possit, sicut etiam in gemmis pollicentur, quas bibi proprie non posse, nemo est qui nesciat, quod si dixerint defensores, aliis etiam modis aurum liquescere, non inficias quod iuerint oppugnatores, sed asseruerint id fieri uel aquis consumptricibus, accedente sale uarij generis, uel succis mordacibus, ita vt vis inferratur auro, tollaturq; de sua sede, quam ei fuerat largita natura, proinde contendere quicquam non adquirere illum, propterea vt constituatur humanæ fouendæ naturæ sincerius. Nam si de auri natura in se se mentionem habeas, ea non erit apta nutritioni, quemadmodum ante deductum est ex peripato, si de admixta loquaris natura, ea etiam ipsi dicent, se iudice non erit aurum: constat enim propinari liquorem, qui guttatim ex vitreis vasis fluxerit, dum ignis calore vapores in sublime delati vertuntur in aquam, & alia misceri, quæ de reliqua petuntur medicinę facultate: id vero si uel aurum sit, uel gemmas bibere, cur non ij dicentur excrementa bibere, qui bibunt uinum eductum solo excrementorum uaria congerie ad id muneris pinguefacto? Egi causam eorum, qui aurum potabile uellent dispendere, quod ego quidem colligere maluerim, & optarim egregie posse ad nostri corporis aliorumque salubritatem, præcipue cum satis constet Antonium chirurgum nostrum superioribus annis matronam ex foro

Corne-

Cornelij pthisi morientem paucis diebus ab ipsa tabe liberam sanitati pristinæ restituisse, solo potabili auro, quod ex ipsius patrui Nicolai, cuius mentio fiet libro tertio confecerat disciplina, qua de re mihi sermo futurus amplior in eis voluminibus, quæ inscripti de uenenorum remedijs, & adhuc sub incude premuntur, sed sit collectum aurum, sit etiam potui datum ad salubritatem, fortassis inde manauerit tanta nobilitas auri, tanta conquirendi eius fames & rabies? Cum libra una eius metalli soluta in humorem, uel vni non Regi modo, sed regioni mederi queat, & inter mille mortalium Miriadas uix inuenias quindecim viros, qui aurum potabile querant, & inter illos uix duo sunt qui potionis aureæ conficiendæ scij, gnarique sint.

QVOD ET AVRI PVRITAS ET DIVTVRnitas proprie, non sit causa ut fiat ab hominibus tanti. Cap. V.

IAM si puritas auro precipuam authoritatem conciliasse credatur, cogitemus hac in re subesse fallaciam, si quidem & sordet, & tingit minus forte quam cætera metalla, sed tingit tamen, & contrectantes inquinat propter sulphur, quod non ei solum qualitate

litate miſcetur, ſed ipſa ſubſtantia, uti prodidit Albertus literis, & conuincitur experientia, proindeque fortaſſis Ægiptius Hermes nomine ſulphuris aurum expreſſit, Num quæſo uitri quàm auri maior eſt puritas? ut hinc princeps ille Romanus formidauerit ne ſi flecti poſſet, ut cæperat, & malleum ſuſtinere perſeueraſſet, primas eriperet auro partes, & omnibus metallis uiam præcluderet in mercimonijs, At diuturnitas eius celebratur, ſed ſuccurrat menti diuturniores eſſe lapides, & maiore habitos precio, qui nec ſentiunt limam, nec ignem, nec ulla omnino contrahunt recrementa, nec ſordibus maculant contrectatores, quæ nequeunt euitari ſi triueris diutius: At fundamenti aurum non funduntur lapides, num hoc omnibus metallis commune? quæ cum propterea in uſum numiſmatum fuerint recepta, ut ſint in commutandis rebus tanquam uadimonia, poſt poſitumque aurum hac in re fuerit olim æri, & argento uidetur id ipſius detrahere gratiæ, & detrahere utilitati; Nouimus enim quod ante ſubindicauimus relatum eſſe monumentis literarum, æs Romæ primum à Seruio Rege ſignatum fuiſſe, & Pop. Rom. ne argento quidem ſignato uſum, ante Pyrrhi bellum poſt annos circiter ſexcentos ab urbe condita; Quandoquidem ſub Fabio conſule indita eſt ei metallo nota, mox & auro, elapſis annis plus ſexaginta, populus idem uictæ Carthagini, cęteriſque nationibus imperauit,

ut

ut penderent argentea tributa, non aurea, ut non solum diuturnitas metalli, sed eius usus in causa esse nequeat, cum & æs signatum, & signatum argentum diuturniora etiam sint habita penes externas nationes, sic transalpini, Galli communi argenti nomine pecuniam signatam expresserunt, a principe philosoforum Platone minus estimatam, quippe qui legem tulit ei, quam instituebat, ciuitati, ne preciosis uteretur nummis, sed talibus ut contemneretur à ceteris gentibus, ne in congregandis aureis, & argenteis insaniret. Atque hinc fortassis a Lyrico cantatum est aurum, & inutile, & summi materie mali.

FVLGOREM NON ESSE IN CAVSA VT aurum precio, rebus alijs antecellat, siue quia allectet oculos, siue quia non deterantur, & dilatentur. Cap. VI.

SED oblectat inquient oculos auri color suauis, Plinius negauit hoc, & illi argentum antetulit fulgore, qui sit diei similior, & militaribus signis, quoniam longius emicet familiarior, Neque aurum similitudine syderum, ceteris prelatum metallis arbitratur, cum & in gemis, alijsque rebus color ille non sit precipuus, tantum abfuit, ut auroræ colorem, unde quibusdam

dam placuit aurum nuncupari cępiſſe pręferret omnibus, cur autem id crediđiſſet in cauſa fuiſſe nomenclaturæ, cum reſcire facile potuiſſet non diſplicuiſſe bonis auctoribus, à Sabinorum lingua, qui dicebant, auſum, vna permutata littera trãſlatum uocabulum fuiſſe, vt cumque fuerit, oculos Plinij plus auro delectabat argentum, qua in re ſi quod ſcripſit, ſentiebat, improbari non poteſt, ſed cenſuram planè perpeſſus eſt, cum prodidit aurum pondere ſuperari à plumbo: reclamant enim poſteritatis experimenta: dum vero minimum auri deperire vſu cenſuit, meminiſſe poterat digitorum attritu, & aureum conſumi numum, & annulum, & quòd minimum eſt, non eſſe nihil: fuere & qui aurum ab igne nullum pati detrimentum rati ſint, Ariſtotelis in tertio metheororum auctoritate nixi, quę quidem auctoritas, aut non ſolida eſt, aut non rite percepta. conuincitur enim experimentis, habet ſuum minui auri pondus igne vehementi maximeque diuturno, proditum quoque litteris, & ætate noſtra comprobatum eſt, aurum vaneſcere in igne poſitum quod dam permixto puluere, quò non vrbani modo, ſed ruſtici, atque eorum mulierculæ poſſunt abundare, compertum item parua re in hominum uſu præcipue verſata detrahi fuluum colorem auro, nec vnquam reddi poſſe, vbi ſemel detractum eſt, manente colore aureo apud eum puluerem, cuius iniectu rutillus ab illo fulgor

abſceſſit; Quod vero late dilatetur, & texatur in telas, aurum hoc illi eſt cum argento commune. Denique ne longius euager, quicquã non reperi, quod ſic ſolida baſi niteretur, vt inde trahere poſſent gentes deſiderij ſui validas rationes in auro tantopere æſtimando, idque tam auida ſiti perquirendo, vt quidam propterea ſemet in excauatos montes inferentur: Nonnulli ſeſe in profundiſſimos ſpecus, quos appellant puteos demitterent, alij ex fluminibus ramenta eius colligere ſatagerent, alij ad extremas Indiæ plagas, uel per exuſtam ſolibus Æthiopici litoris oram, uel per Zephyrum in auroram ad antipodas nauigarent, nec id quidem ut uel aurum obrizum greco nunc utor uocabulo pararent ſibi uel colophone quondam elaboratum, uel uti nunc ſolet Lutetiæ Pariſiorum, ſed rude corpus auri craſſamque materiam, proinde non temere inuenies quid homini auido cuiuſque rei naturæ cognoſcendæ ſatisfaciat: unde tanta ſit eius habendi cupido, cum non tanti ſit eius uſus, quanti eſt precium, quo iam hominum maxima pars humana omnia dimetit, & ut non diuina ſub eadem menſura clauſiſſet.

QVOD

QVOD AVRI PRECIPVA NOBILITAS NON pendeat ex sacris litteris. Cap. VII.

IAM nec æstimationis precium de sacris litteris pendebit: nam & si diuturnitas diuinitus in eis mandatum legimus, multa ex auro puro fieri debere ad iudaici templi cultum, solemnesque cerimonias. Item que sic cantatū à Propheta nouimus: dabitur ei de auro Arabiæ. Meminisse tamen debemus eorum, quæ supra Iosephi testimonio signauimus, hoc est aliquod æs auro melius esse, ex quo inter Dauidis manubias inuento scripsit Solomonem in templo fecisse uas, quod mare magnum appellaretur, Esdram Xersis tempestate custodibus pecuniarum ex genere sacerdotum restituisse uasa ærea, quæ penderent, duodecim talenta, & æstimarentur auro meliora. Debemus etiam nouisse mysticis uelaminibus auro sapientia sacris litteris significari, argento eloquentiam, intelligentiæque lumen comparatum, auro eo esse splendidius quo minus terream fæculentiam admiserit, instar auri, quod in Arabia solere nasci mandatum est litteris, suapte natura purum nullo ignis usu, proptereaque uocatum apyron, ut est a Diodoro proditum memoriæ. Nec sint ad presens delibata uti mittam quòd ea est Deus

bonitate quod se se testante, chrysostomo demiserit ad humanam infirmitatem multis in rebus, quæ ad communes gentium vsus pertinebant? Quid? quod eisdem ex litteris auri sepe reiectam & improbatam deprehendas æstimationem, sic apud Oseam prophetam aurum suum fecerunt sibi Idola, sic Petrus Apostolus aurum atque argentum nuncupauit corruptibilia, sic Iacobus aurum scripsit eruginem contraxisse, vt propterea iure id non mediocrem debeat admirationem parere in animis eorum, qui æqui sint rerum æstimatores, vnde nam tanta sit cupiditas, cum suapte natura aut nulla sit eius vtilitas, aut parua, aut certe non magna, quando & aliis rebus ea, quæ auri sunt, inueniantur communia, & à multis, quas aurum metitur rebus egregiæ superetur.

QVOD AVRI NOBILITAS NON PENdeat ex concilianda gestanti gratia. Cap. VIII.

ENinuero quis tam hæbes, vt credat auri conquisitores quæsiuisse gestatione illius, sibi gratiam conciliari? relatum enim est monumentis, sed inanibus ex auro, quod non esset ignem expertum, confici solere vnguentum, cuius vsus gratiam magorum suasu compararet iis, qui heliochryso herba coronarentur? largitione, vt mihi quidem

dem uidetur auri, non gestatione conciliari gratia solet, inuidia uero conflari ob aggestos numorum aureorum cumulos, tantum abest vt amor & beneuolentia propagetur, præter hæc, quis nam mortalium magicis uanitatibus adstipulatur sic, ut sciat unguentum illud aureum conficere, ut sciens eius artificij sit quorumcumque vel ex antiquitate, uel ex nostra ætate, propter eam causam quærit aurum, tum si quęrat, quem nam reperies heliochryso coronatum herba, & unguentatum apyrometallo gratiam per populos, & per aulas regias emendicare? Vnde nam igitur tanta increuit cupiditas auri ut nulla euidenti causa compulsi homines, præterquam quod ita inter eos tacita quadam & minus necessaria, & vtinam non perniciosa conspiratione conuenit, vt aurum ipsum rebus cęteris omnibus anteponant, nec contenti uel specubus dalmaticis uel callaccis antris, fluentumq; gurgitum aureis arenis, nec eis etiam nauigationibus, quibus abusque Solomonis tempestate petebatur aurum, curarit ipsum per artem fieri, domiq; tot labores pro auro factitio sæpe non pauciores, aut leuiores quam pro natiuo nauigationes & bella pleriq; susceperint: videmus enim plerosque non manibus modo nauare operã, vt per res metallicas igne adsito parent aurum, verum & compositiones innumeras conquirere, vel singularia scrutari placita philosophorum, vt auriferos pulueres, lapidesue conficiant, siue ij, vt vulgus loquitur, sint mine

rales, dici latine metallici deberent, siue vegetabiles, hoc est ex herbis & stirpibus, siue animales, hoc est ex animantibus educti, siue mixti ex duobus uel tribus, siue conflati ex re communi uel aerea, uel terrea: vnde & metalla, & stirpes, & animalia duxerint originem. Audiui enim inter viuos adhuc versari hominem, qui se iactauerit eius artis, legisse octingenta volumina, & praeterea scedas innumeras excussisse, vt ad triginta septem millia compositionum numerus protenderetur, certe non vt conciliaret sibi gratiam eius gestatione, sed vt corrogatis, quae sibi placerent compos——————votorum fieret, tanti est habendi auri apud mortales industria, tam vel nulla causa, vel debilis preter miserorum mortalium nudum tacitumque consensum.

⁖

IOAN. FRAN. PISCI MIR. D. CONCORDIAEQ. COMITIS

DE AVRO AD VXOREM.

Liber Secundus.

QVID ACTVM, ET QVID AGENDVM, itemque de artis qua fit aurum nomine. Cap. Primum.

ACTENVS disputatum sit de auro æstimando, nunc de arte, qua confici possit disserendum est, solet enim versari inter doctos, indoctosque, fieri possit an non possit quæstio, eaque multis facta disceptationibus, ad quas pro viribus tollendas, vel vtcumque sedandas generatim, tum & in vniuersum, non per partes atque minutias vtilitas me non mediocris inuitauit: interest enim hominum R. P. ne in ambiguo sit eis in rebus pertractandis, quæ & sint communes, & ante omnium ora uersentur. Primum vero nomen, subinde originem, demum potestatem artis indicabimus, per varias facultatis litterariæ scholas, longe lateque uersatam.

Ars igitur auri faciendi Chrysopeia græcis dicta, latinis eodem est etiam nuncupata vocabulo, mutando vero metalla in vniuersum, Chemia, est appellata græcis, quos plurimum sequuti Arrabes Alchimiam vocauerunt, definierunt autem græci Chemiam, vt sit ea enim præparatio faciendi auri, atque argenti. Nam quanquam & alia metalla per eam fiunt, à nobilioribus tamen atque precipuis nomen obtinuit, ita vt etiam argyropeia, & Chysopeia postea diceretur; Putarunt quidam à succis Chymiam nomiuandam, quibus Hermolaus barbarus videtur assentiri, sed verius à fundendo, idest à postremo ipsius artis officio, & quidem. H. littera greca, quæ in. e. longum apud latinos verti solet pro refusoria dare litem videtur iureconsultis, metallicam artem dici posse, satis constat, eo quòd metallarij & dicuntur, & vtiles R. P. iudicantur apud leges ciuiles, ij, qui auro, argentoque parando solent operam dare, qua de re latius opere procedente communi nomine metalli, quo plura comprehendantur iuris intorpretes, vti maluerunt, quibus etiam placuit æris vocabulo numos aureos indicare, quemadmodum scripsit Vulpianns, Sileo quòd ab Alchimo nonnulli, sed nulla vt arbitror ratione deducendam putant nuncupationem, vt hinc Erasmum virum in litteris latè versatum demirer dialogum edidisse, cui titulus alchumistica; Demirer inquam illum sequi vulgus maluisse, nec

agno-

agnouisse articulum al. apud Arrabes passim habitam, detraxisseque aspirationem quæ debuisset includi, si vel à fundendo, vel à succorum conficiendorum potestate vocabulum deriuaretur, Nec minus miror, immo longe magis, vtpotè nullo pacto componendam Erasmo, qui scripserit ea de re, nomenque refulgerit, & insolitum quoddam vocabulum excogitarit.

DE ARTIS IPSIVS ORIGINE atque progressu. Cap. Secundum.

RINCIPIVM artis, Vincentius Bellouacensis repetit à primo generis humani parente, perque varios traduces ad alios nonnullos apostolicumque dominicum peruenit, à quo ipse multa se fatetur didicisse. Alij Trismegiston Hermetem maluere Chemicæ principem facultatis lapideis in tabulis quibusdam scriptæ, & ad hebron ciuitatem repertis, Nec defuere qui scriberent in deserto Sinæ reuelatam diuinitus hæbreo cuidam viro, sed tantummodo generatim ad opus tabernaculi fœderis constituendum; Ego vero quantum à græcis latinisque auctoribus colligere potui, comperio artem antiquissimam quidem, sed

paulo ante Troianum bellum, ut potè uetustissimis illis græcorum temporibus eius mentionem sub inuolucris fabularum & enigmatum nebulis indicatam, sic Eurysthei mala cupientis aurea iussum Michael Psellus interpretatur, sic Iasonis in colchos nauigatio declaratur apud Suidam, ut non auream phryxi pellem, sed membranam arietinam, qua faciendi auri facultas describeretur, quæsitum ierint argonautæ, quanquam non me fugit Varronem id tribuisse velleribus pecudum, Strabonem hirsutis pelliculis ouium, quibus auri colligerentur ramenta defluuijs. Verum enimuero maluerunt membanam fuisse non vellus, non hirsuta terga pecudum vetustiores græci, inter quos & Charax, & Apolonius, & postea colchicæ nauigationis interpretes & Eustathius, qua de re latius inter narrandum experimenta, sat sit ad præsens indicasse multis auctoribus existimatum sub fabulosi velleris aurei tegumento descriptionem significatam auri per artem faciendi, sic & Atrei agnum: ita enim loquuntur græci tragediarum scriptores, & latini, quorum Cicero meminit, arietem uero non agnum Seneca nuncupat. sic inquam nonnulli interpretantur Atrei nuncupandum agnum, arietemue, ut descriptam potestatem auri faciendi lectoribus insinuent, Nam Atrei & pelopis opes ex metallis fuisse scriptum reliquit

quit

quit Callisthenes Olynthius Aristotelis & discipulus, & consanguineus, quas opes alij ex viua pecude Varronis exemplo deriuatas volunt: Alij ex argentea phyala in qua consertum esset emblema, sic ut ἄρνον hoc est agnum in se se contineret. Cæterum ars faciendi auri græcis auctoribus ferrendane accepta sit, an a Persis Egiptijs, cæterisque nationibus, quæ orienti soli propinquiores habeantur, manauerit, non satis habeo compertum; Quanquam & in Persis hostanem, & in Ægipto Tamorum quàm Hermetem Chemica scripsisse proditum sit memoriæ, perseuerasseque τῆς χρυσοποιίας in Ægipto studium ex quo ingentes opes paratæ sint vsque ad tempora Diocletiani græcis monumentis constat, quibus & Diocletiani, & Maximiani res gestæ continentur: idque etiam spectari datur bifariam in Suidæ collectaneis, pariterque comperij Democritum apud græcos principem chemicæ facultatis in oriente versatum ab Ægiptijs, a Persis, ab Indis, multa didicisse eum inquam Democritum, quem Hippocrates est admiratus, quem laudauit etiam Thimo, quem Plato non est ausus incessere quem uirum iure magni nominis Celsus appellauit. Ab hoc fluxit Democrititia secta, quę & abderitica nuncupata est. Cuius inter Aristotelis interpretes Michael Psellus non solum meminit,

sed

ſed a ſe reuelata ſcribit eius arcana, hic enim poſt Rethorica, Hiſtorica, Phyſica, Mathematica, ſcripſit & Chemica, nec non & medica, quæ Conſtantino Jmperatori dedicauit, Olympiodorus quoque Alexandreus & Platonicus, & Ariſtotelis interpres Chemica ſcripſit, ſcripſit etiam Heliodorus ad Theodoſium Jmperatorem, ſcripſit & Stephanus ad Eraclium Cæſarem, vt Africanum Cyneſium, Theophilum aliosque prætereamm, & ipſum etiam Zoſimum Alexandreum philoſophum, qui de arte compoſuerit duo de triginta volumina; Quorum omnium præcepta ſolent in Democritum planè referri, qui fuit naturę ſolertiſſimus indagator, & beneficio longiſſimæ ętatis. Nam ſupracentum vixit annos multa deprehendit, quæ literatorum vulgus latuere, ſcribebat autem ſubobſcure pręcepta, non quidem ea ratione vt videri nollet Chemicæ ſciens, Verum vt ea præcepta conſectaneis eſſent amiciſque tantummodo nota, & ignota vulgo, proptereaque nouabat nomina vt ipſis duntaxat, qui rem alioqui tenuiſſent, deprehenderentur, atq; hinc non poſſum non mirari contra Hermolaum barbarum virum alioqui de literis benemeritum hoc ſcribendi genus in democrititia ſcola ſolum damnaſſe, & vel malignitati vel arrogantiæ retuliſſe acceptum, meminiſſe poterat antiquitus vſque ab Homero diuerſa rebus vnis indita nomina, & alijs ſuperos, alijs immos,

dictio-

dictionibus uti consuesse, & gentium antistites non eisdem quo uulgus uti solere uocabulis, nec non facile fuerat uti recordaretur qui certe legisse illum minime dubito, laudatissimum & precipuum fuisse in omni secta, quæ inter alias apud philosophos precellentior haberetur, ut occulerent sua dogmata, apud pythagoricos, maxime & heraclititios, nam illi silentio & symbolis utebantur, hi ut Plato scribit enigmatibus, & eis qui declarationem quærerent enigmatum, enigmatibus alijs respondebant. Plato quoque uelamentis plurimis sua dogmata connexuit, imitatus & ipse syras palæstinos, quorum mos authore Hyeronimo erat parabulis uti, ut innumera sileam, quibus etiam refelli Barbarus posset, ni summatur inde ansa defensionis, quod non ediderit ille corolarium emendaturus, si quid inconsultius adnotauisset, tanti autem faciebant suæ philosophiæ arcana prisci illi sapientiæ cultores uti prophanis, uti multitudini ne utique fieri nota uellent: Depopulata uero grætia, & post inclinationem Rom. Imperij desolata Italia barbararum gentium crebris uastitatibus cum receptæ colique ceptæ litteræ fuissent à mauris & Arrabum populis, in eam quoque linguam multa artis chemicæ uolumina translata sunt, ex quibus & ipsi quoque mauri, ij precipue qui Bethicam incoluere

compi-

compilauerunt libros, & operam quoque & impensam non recusarunt, hinc & Auicena & Rhases, et Ieber, & Arrabum denique philosophorum numerosa turba de rebus chemicis edidere uolumina, quos aliquo post tempore & Vincentius & magnus Albertus & alij plurimi secuti sunt: sed enim desierat iam pene facultatis huiusce quantum attinet adscripta celebritas, cum Arnaldus à noua uilla citerioris hispaniæ, & postea Raymondus balearicus tum multis uoluminibus, tum nouis inuentis, tum publicis experimentis rem iam pene dilabentem erexere, & illustriorem quàm aliquot ante seculis fuisset, reddidere, quo factum uti quilibet uel paulo eruditior, & in rebus metheorologicis apud peripateticos inter disputandum uersatus, uel paulo curiosior in exploranda natura rerum, uel faciendi auri paulo appetentior, occasionem sibi non deesse ratus dederit operam transmutationi metallorum, uel discendæ, uel docendæ quanquam ex neotericis Aristotelis sectatoribus, qui de arte disputauerit præter Timonem paucos inuenias: At qui artem confectis experimentis firmare tentauerit numerosam, & communes ferre numeros superantem multitudine plane comperias. tantus enim concursus ut ad imperitissimos quosque res deuenerit. Vnde & innanes irritique conceptus passim ostentabantur: propterea que cæptum dubitari, uera ne ars an im-

postura

postura censenda esset auri per artem conficiendi pollicitatio, cum ex uanis promissis patrimoniorum detrimenta conspicerentur, ex detrimentis non difficillimus esset lapsus in crimen furtiuæ monetæ: quam ob causam Venetijs aliquando interdictum Hermolaus est author, ne quis experiretur aurum facere, eisdem etiam causis inter eos, qui de moribus ferunt sententiam christiano ritu, summasque de licitis, illicitisque conficiunt disputationes multæ, uetanda ne facultas esset, an admittenda? Vt sæpe fieri solet, cum praui uel doctrinę cuiuspiam professores vel nocenter aliquod negotium alioqui licitum exercentes numero solent excrescere, sic olim Rhetores a Lacedemone profugi, sic expulsi Roma non solum rhetores, sed & philosophi, & medici, dubitatum autem non solum inter concessa computari deberet studium, & opus vt greci dicunt χρυσοποιΐας. Sed fieri ne posset, vt ars naturę ferret integram opem in auro conficiendo, illud censorum sacerdotum proprium, hoc naturalium philosophorum vtile ne id factitium aurum esset, si modo fieret & humanę accommodum naturę: subinde medici perquisierunt credita ne res tãtummodo foret, an probata experimentis, quorum non auriti haberentur testes solum, sed oculati tam principes quam rude pariter & eruditum uulgus sciscitabatur, quibus de rebus & alijs plerisq; ad hęc pertinẽtibus articulatim sumus disputaturi.

De

DE ARTE IPSA, LEGITIMANE SIT, an secus? Quid principes, conditoresque legum & canonum, quid interpretes, quid theologi, & q̄ uulgo sumisti uocandi decreuerant. Cap. III.

PRINCIPES conditoresque, & interpretes legum ciuilium, & canonum ecclesiæ, & ij quoque quibus placuit ex factitijs iuribus theologorumque doctrinis summulas conficere conscientię quęstionibus acommodas, iterum alij diuersarum rerum scriptores diuersa comperiunt de auro conficiendo, & sensisse, & cartis retulisse, de principibus conditoribusque postea, nunc de interpretibus; Apud Gulielmum Minatensem episcopum & eius appendices operis nomine speculi iuris celebrati, & legitimam & ueram artem faciendi auri R.P. utilem decernitur, hanc sententiam Ioan. firmauit, & Oldradus, & Nicolaus Panormitanus, & alij sic iure consultis & interpretibus canonum persuasere leges illæ Valentiniani, Cæsaris priores in codicæ Iustiniani positæ, ubi agitur de metallarijs, quas leges nec ab interpretibus ordinarijs rite perceptas nec a posterioribus plane castigatas, tum ostendemus hoc ipso uolumine, cum fiet mentio de experimentis, persuasit fortassis & Accursius Florẽtinus, qui glosema

ta

ta ciuilibus apposuit legibus, si qui tamen perlegerunt, quæ mihi perspecta sunt eius ipsius comentationes super artis magisterio: neque enim contentus artem probasse diligenter etiam eius exposuit præcepta, subscripto semper nomine, non secus ac si pandectas interpretaretur; Angelus Clauasinus in summa sua detestatur artem, quam & si leuiter tueri, tamen potius quàm impugnare visus eiusdem vir ordinis summæ author eius, quæ Rossella nuncupatur, & qui mox enarrauit Angeli summulam extreme, sic non impugnatam ab eo artem interpretatur, vt inter improbos sit habendus, qui ea vtitur; Contra vero multis rationibus & Ioannes Ligur, & Siluester ex prædicatorum ordine suis in libris summarum, titulo. A. nuncupatis, Clauassinum impugnantes, argumentis eius apertissime restiterunt, Thomas Caietanus tam sua in summula quàm in theologicis comentarijs pro artis ueritate sententiam tulit, eo modo quem summus paulo post dicturi, sed theologi celebres Albertus & Thomas suis monumentis arti fauerunt, quanquam in Thomæ sententia declaranda inter eius interpretes aliqua dissensio ad concordiam per nos quoad fieri poterit suo loco reuocanda; Magnus autem Albertus quàmque multa scripsit de vertendis metallis, artemque recepit, tria tamen præcipua inter plures rationes asseruit.

 Primum

Primum eos falli, qui rentur metallorum species mutari non posse, dedisseque illos Aristoteli, quod Auicenæ dandum erat: deinde ab eodem subindicatum mutationem referendam esse in primam materiam metallorum, quæ artis adiumento reduceretur in diuersam speciem. Demum colligit Albertus longo satis progressu, metallicæ peritos artis medicorum instar progredi, quorum probabilior illa semita, cuius ductu purgat sulphur & argentum uiuum, riteque illorum permixtio paratur, quorum virtutibus, vt eius vtar proprijs verbis, omnis metalli species inducitur, deducique demum scribit viuum argentum ad duritiem, & deinde diuersas formas metallorum. Sanctus Thomas in summæ theologicæ secunda parte, secundi uoluminis, affirmat chemicæ veritatem, quam non asseruerat in secundo, in sententias theologicas commentario: propterea varius hac in re multis visus est, vt suo loco manifestius apparebit, cum aperte sententiam ipsius interpretabimur. Quantum ad presens attinet, sectator Thomæ Siluester eiusdem est sententiæ, vt fieri aurum per artem queat, in qua sententia Ioannes non permansit; At Caietanus Thomas sua in summula censet, artem ipsam dummodo sine fraude fiat ex se se illicitam non habendam, nec in peccatis numerandam venditionem rei per artem effectæ si pro eadem, quæ est, proprie fiat uenditio: in

com-

commentarijs vero super S. Thomæ summa theologica, scribit artem quidem possibilem, sed aut non humanam, aut principum esse, postquam sapientes consuluerint, de artis potestate nil differit, vt alijs in quæstionibus acute solet; Qua in re illud nonnulli demirantur, qui vbi artis veritatem & auctoritate, & ratione diui Thomæ confirmauit, illico homini decreuerit possibilem: Id & ea ipsa Thomę ratio conuincit, quod si admittit cur non humana si principes & ab eis consulti sapientes eam queunt exercere, cur super hominem? quasi non sint & principes, & sapientes inter homines recensendi. Quos tamen Plato modis omnibus expetiuit ad R. publicarum fælicitatem, hoc est, vt aut principes operam darent philosophiæ, aut philosophi R. P. administrarent. Verum ea posset ratione Caietanus a calumnia defendi, quod & rari sunt principes, qui percaleant res naturæ, & opibus principum indiget magna pars eorum qui vacant chemicę: propterea nequeunt nisi principum virorum opes affuerint experimentis vti, quę magnas requirunt impensas. hanc autem calumniam effugerat ante Jo: Pici patrui mei responsum, dum enim eum consuleret Antonius frater, fieri ne posset aurum ex arte, respondit consulenti, fieri quidem posse, sed difficillime. Nulli autem dubium sanctum

Thomam in sua theologica, quam morte preuentus non potuit absoluere, artem faciendi auri tanto magis admittendam decreuisse, quanto maiora per artem fieri queant quàm aurum vt dicturi sumus, procedente opere, eumdemque decreuisse in commentarijs super Seuerini libro de trinitate editis, legitimam esse artem, & naturali philosophiæ vti iuniores loquuntur subalternatam, legi præter id librum S. Thomę de arte ipsa metallica, si non mentitur authorem titulus, qui legitimus videtur eo comprobari, qui Alberti fit in eo mentio, vt præceptoris quod Regimnaldo mititur, ad quem alia etiam misisse Thomam ipsum planè constat: legi quoque in opiniones Thomæ de auro, argentoque faciendi commentaria: multi vero chemicæ nominis non satis gnari, vt mihi quidem videtur, alienum quiddam expiscati sunt, aut potius ex pœna sua satis ne instructa nescio deprempserunt, quo nomen alchymiæ defugerunt vili plebeculæ solitum attribui, ne de ea re scripturis ingereretur contumelia, quod ante subindicauimus? Quod uero scripsit Erasmus esse capitale, si quis (eius ipsius verba repono) alcumisticam exerceat absque Principis permissu plurimi non ferunt ei arti nimio plus addicti, multoque minus qui eius facti sunt compotes diuturnis experimentis: exigunt enim primum ab homine docto, quis ille sit Princeps: Nam multi

Princeps

principes sub supremo, multi sub regibus quorum plerique subesse ipsi Romano Principi minime volunt, deinde quærunt voluerit ne princeps ille quisquis fuerit priorum Cæsarum leges iam tot seculis publicatas cum de metallarijs decernitur edicto suo priuato demoliri? Demum subdidere edictum per omnes prouincias promulgari oportuisse, & promulgatum recipi consuetudine atque confirmari, alioqui computaretur inter antiquata & irrita: exigunt, quoque factam secretionem eius chemicæ, quæ verum mentitur aurum argentumque, cuius meminit Ioan. Pontifex eius nominis secundus. sup. xx. Meminit etiam Alligerius Ætruscas, illius item qua quæritur ab ineruditis illiteratisque mutatio metallorum atque eius demum, quæ uel eximia doctrina, vel certis experimentis, argentum aurumque uel ex eorum principijs, vel ex metallis imperfectioribus planè conficit, quam iuste vetari non posse tam doctores theologiæ, quã interpretes canonum, ex iustæ legis definitione contenderent, cum eo haberi debeat iniusta lex, qua id quod alienum est, abripitur, qua, id quod plurimis prodest prohibetur, uetatur, abijcitur: quid enim prætendi poterit aut iustitia fretum, aut honestate, vt manus in propria simul atque aliena commoda paratas instructasque cohibeas, vt prosit, vt iuuet, vt afferat commoda hominibus, in homines potestas data est diuinæ

conformata potestati, cui si non consonat eò illam penitus abuti, nomine, atque omni vi planè destituo sacrarum peritis litterarum extra omnem controuersiam definitur, vt mittam mentionem non esse factam eorum qui ius habent ipsas in leges ciuiles, nec nisi præscriptis conditionibus uoluerunt esse subiecti. hæc ab Erasmo desiderabantur, exigebanturq; , nisi extimatum fuisset illum ioco id uerius quàm serio protulisse, finxisseque vt nomina complura ita vt fabulam qua rideret auidos auri conficiendi, nimisque credulos, impostoribus, quorum magna turba est, eoque maior, quod in ipsos & silere, & dormire leges existimantur, expectari quoque potuisset ab eo tractatam quoquomodo quæstionem vti dissolueret aliena saltem auctoritate, quandoquidem libro eo, cui glossulas Accursius apposuit, scriptum reperitur publicę dandum commoditati principes vt resciant confectores auri, qui nam sint, priuatæ vero renitentibus etiam ipsis vt peragant, quod nouere modo caute negotium prosequantur; Editum vero Joannis xxij. eius generis est, quòd quia inter legitima septem volumina tanquam membrum iuridici corporis non est receptum, sed foris mansit extrauagari dicitur, sed nec ipsum reluctatur arti: nam qui eò temere vti pro argumento volunt, & resipiscant, moneri poterunt in ipso limine, hoc est in edicti rubrica, præscribitur enim de crimine falsi, at nos de vera loquimur arte,

quæ falsitatis nominè taxari non potest, ne dum ad tribunaalia trahi, vt apud Accursium, apud Gulielmum & alios, qui eos ritè sequuti, decernitur, eo maxime locò vbi agitur de crimine falsi: nisi enim vel in materia vel in forma deprehendatur falsitas, pœnæ nomine nihil infligi potest; vti Baldus adnotauit in vsibus feudorum dum habetur de regalibus mentio: manifestius vero ipso in progressu deprehendi datur aduersus mendaces impostores falsósque artifices dirigì pontificium sermonem, dum scribitur, pauperes alchimistas spondere, quas non exhibent diuitias, eosdem item dissimulare falsitatem vt tandem quod non est in rerum natura, esse verum aurum uel argentum sophistica transmutatione confingant. Proindeque tantum ueri auri uel argenti publicos in vsus pauperum coguntur reponere quantum falsi, fictiue, aut uendiderint, aut dederint in solutum, qui uero monetam adulterinam ex auro ipso, non uero, sed sophistico, quod dicitur, procurauerint, & ipsorum etiam deferri bona, & carceri subinde mancipari iubentur: hæc illius edicti summa de falsis, non ueris artificibus promulgati, quam ipsismet etiam præscriptis verbis semè reposuimus.

QVID DE AVRO PER ARTEM CONFICIENdo sentiendum sit, ex philosophia naturali dependere. Cap. IIII.

PENDET autem non ab edictis principum, non ab interpretibus legum & canonum, non ab ijs, qui de aliorum dictis suas exarauerunt paginas, & de moribus humanis decreuerunt, sed a naturalis philosophiæ principijs in vniuersum fieri ne aliquid arte fiat, quod alioqui promittit natura, hoc est, num eandem formam, substantiam, essentiam, diuersis ex primordijs oriri, fierique contingat? Manauit item quęstio mutandæ formæ ab ipsis plurimum philosophis ambigentibus, vertine speties, & promiscue possent mutari. Nata vero particulatim conficiendi auri disceptatio de metheorologicis voluminibus Aristotelis, quæ quidem variè pertractata sunt, nec adeò se se præbent ad liquidum perspicacibus ingenijs æstimanda, vt certa inde & inconcussa dogmata pertrahi queant: proinde fuere qui artem impugnauerint, quibus Auicenna resistit apertissime, resistit Ieberus alijque permulti, quanquam speciem ex integro mutari negat Auicenna, sed in communem materiam confitetur

formas

formas induci: verum quod attinet ad Aristotelem præterquam, quod huius rei non fecit exactam mentionem eis, videlicet in voluminibus, quæ legitima illius esse putantur: nam eximunt quidam nonnulla, quæ arti fauent ab ordine Aristotelico, præter hoc inquam certum illud est, quod de metallis non nisi generatim disseruit in metheoris, asserens ea sic ex humidis plurimum oriri vaporibus, vt ex plurimum siccis lapides & sulphur, & sandaraca generantur, habita quodammodo proportione ad ea, quæ non in terræ cauernis, sed aeris fiunt regione sublimi: proptereaque ab illo græca voce nuncupata metheora, ibi enim voluit ex humido alitu concrescere nubes & pluuias, ex sicco, igneoque uentos, fulgetras, fulmina, & id genus cætera coalescere, quanquam non nihil inter ea posuit discriminis, præter hæc nullum sane dedit euidens inditium eis in libris exactam vllam disciplinam expromendi, quando quidem inter exordia dicit quæpiam se dubitaturum, ac Alexander eius interpres docet difficilia esse cognitu, quæ Aristoteles eo in opere pertractat? Olimpiodorus etiam longe obscurissima, vt hinc facile queas vtrocumque volueris modo de Aristoteleo dogmate persentire, & difficultatem pariter deprehendere, chemicæ facultatis: cum Aristoteles magnus vir in litteris dubitare se se differit, & quadam quasi superficie tractare, quæ

illi

illi percipiendæ ſuapte natura videbantur adſtipulari, ſed a Theophraſto pertrahi poteſt, quod finiendæ liti quadrare queat, Nam quanquam ſcribit in libro de lapidibus, ſe de metallis quidem diſſeruiſſe, idque totum quodcumque fuerit temporis edacitate periјt, ex aqua tamen dixit illa conſtare, ſicuti lapides ex terra, vnde illa ipſius verba, ὕδατος μὲν τὼ μεταλλευόμενα κατάπερ ἄργυρος καὶ χρῦσος ſubindeque ſatis indicauit ſolere per artificies peritos aurum fieri. Prodit enim memoriæ factam cinabarim ab Athenienſi Callia, dum aurum facere ſe putauiſſet: Nam niſi ſperaſſet ex arena illa coccinea duci aurum poſſe, non eſt cur inſudaſſet operi. Notum enim eſt arena, quæ dicitur Cryſamos ſic aurum fieri ſolitum? vt ſolitum eſt illud ex fodinis erui, quod & apud leges ciuiles ſi rite percipiant planè conſpicuum. Qua dere ſumus in operis progreſſu minus peritos inſtructuri, quodſi non aurum eſt aſſequutus, ſed cinabarim Callias, initium tamen auri proculdubio eſt indeptus; Quandoquidem apud peritos artifices conſtat in cinabari, & argenti, & auri latere principia, conјcere quoque non nihil poſſumus ex condiſcipulo Calliſthene, & ipſum, & Theophraſtum, & Ariſtotilem præceptorem in ea fuiſſe ſententia, vti metalla poſſent inter ſeſe verti, cum vnam tantum formam illis aſſignauerit ipſe Calliſthenes, quam facile Galenus admiſit, ex accidenti tantum differre illa, nonnullis rationibus

argumen-

argumentatus, si legitimus ille Galeni, non suppositi-
tius liber habendus est: Ego verò vt assentiri hac in re
duce ratione Calisteni possem, effecit etiam multiplex ex-
perientia, qua seorsum aurum, seorsum argentum di-
uersis granulis effici vno eodemque pharmaco: itemque
simul & aurum, simul & argentum eodem tempore,
eodemque pharmaco sæpe numero sum intuitus, & si
quando quod iacebat ab auro disclusum liquore eo acti,
quem vulgus partientem aquam appellat compereram,
multum auri continere facto id periculo plane cōstabat,
sed de experimentis suo loco diligentius agetur. Vin-
centius Burgundus ille qui maxima confecit omnis pe-
nè rei litterariæ uolumina, dum agit de natura, veram
artem non tantum a se cognitam asserit quam aurum
segregari, verius per eam, quæ fieri censet, motus & ip
se fortassis rei experientia, vt pote qui deprehenderit
id cæteris in metallis latitare: Alij & plurimi quidem
non solum segregari, quod negari non potest, sed gigni
etiam fierique contendunt, rationibus ex philosophiæ
supellectili plane depromptis, equidem scio inter græcos
Aristotelis interpretes fuisse Michaelem Psellum, qui
multis rationibus adductis asseruerit posse aurum per ar
tem ex non auro fieri, eiusque rei senas, si recte memi-
ni, uias ostendit, iuniores fieri aurum posse quidem sen-
serunt sed alia ratione, vti paulo post sumus ostensuri.
Cæterum multi peripateticorum in eam tendere opinio-
nem

nem ſunt viſi, ut aurum arte fieri queat, tametſi & dif
ficultatem, & pericula cauſentur, quorum in numero
eſt Timon in ultima in tertium metheororum Ariſtote
lis, librum quæſtione; Dubitationem auxit nonnullis ſpe
ciei, & formæ nomen, quod vario in ſignificato ſummi
ſolet a philoſophis, & quantum ad hanc rem attinet de
ſpecie ab arte mutanda trifariam loqui conſueuerunt:
ſunt enim qui dicant non mutari ſpeciem, ſed in ſingula
re, quod priuum quidam ſit, indiuiduum alij nuncupant,
ſub ſpeciem contentum, cum ſoleant res quædam & ab
ipſis ſpeciei principijs, & aliunde quoque proficiſci, non
ſecus ac animantia quæpiam, quorum ortus non tantum
eſt à mare, fœminaque, ſed aliunde, quem tamen ortum
nec uiſu, nec ullo ſenſu diſcreueris: idcirco quæ generan-
tur ex coitu, & rebus etiam corruptis oriuntur, ſpecie ne
differant, an minimè, conſueuit apud philoſophos dubita
ri; quorum nonnulli ut remota non admittunt principia
priora, ſic proxima negare nequeunt, qualia memini le-
giſſe me apud Galenum, ſiue ille pergamenus fuerit enar
rator Hippocratis, ſiue alius eiuſdē nominis, vt cum ex
ouo pullus educitur non ſolum gallinæ incubatu, ſed &
mamarum muliebrum calore, & equiclibani tepore,
ſunt qui intelligi quæſtionem velint & ſola artis operatio
ne, & mixta etiam operatione naturæ, atque ea diſtin-
ctione conciliant litem, ſpeciem quoque ipſi ſubinde ſecer
nunt, vt quicquam mutari queat, quoad pertinent ad

formam

formam duntaxat ſtante materia, quod ſanè ſit artis munus adiumento quidem naturæ, ſed per ſe quicquam, non exercentis, cui & ars dicatur famulari: id autem minime rentur abſurdum, ſi dicatur & defendatur, ſunt qui accipiant ut eis verbis intelligatur, materiam cum forma mutari, ſic, ut alia penitus & ex integro ſit, quod certè non admititur à ſapientibus fieri poſſe vel ab arte, vel à natura: quoniam id ſit ſolius diuinæ poteſtatis proprium. proinde cum ex argento vel alio quopiam metallo fit aurum, aut indiuiduum fieri dicunt, aut ſi ſpeciem fieri malint, materiam manere volunt, formam mutari, quando quidem materies ea, quæ fuerat prius ſub argenti forma, poſtea ſub auri formam reperitur: pars itaque ſpeciei tantunmodo permutari dicitur, ſi ſpeciem ex materia formaque conſtare cum ſchola peripateticorum recipimus, & maxime cum ſancto Thoma, & ijs qui nobiliores inter neotericos habiti ſunt, quanquam non defuerunt ex philoſophis qui ſpeciem cum dicunt formam ſolam uelint intelligi: Dici quoque poteſt non abſolute mutari quicquam, quoniam pars abijt, pars coniungitur, interuertendum, tum cum occupata eius ipſius materia forma diſcedit, id autem frequentiſſime ſentimus, cum abſumptis edulijs diſperit eorum forma, et materia, vertitur per cõcoctionem. Ceterum apud iureconſultos aliquando legi, ſpeciem deſumi aliter, cum ſcribitur non mutari ſpeciem, ſi ex ſtamno & plum-

bo

bo verbi causa fiat aurum: genus enim videtur pro specie capere, ni forte ibi vna tantunmodo species sit habita metallorũ, ut æs, plumbum, stamnum, argentum, sub vna auri collocetur specie perfecta, ad cuius præcipuum gradum cætera metalla queant ascendere; Quod qui defendere vellet, nec per græcã metalli etymologiã, nec per validam rationem reprehendi posset, tantum abest vt à scholis philosophorũ eliminaretur: fertur enim opinio isthæc accepta Calistheni, de quo super disserebamus, quam si recipimus, reijciamus illos oportet qui varijs ascribunt planetis varias metallorum formas, inter quos Ioannes versor et ij quos est sequutus inter exponendo Aristotelem, quo in loco vanitatem illam exprompsit, quam mille oculi sunt auersati, bis mille manus explosерunt, hoc est ferrum non liquefieri, sed enim ipsa reiectos iam experientia fuisse planetarios constat, cum vno eodem tempore, vno eodemque pharmaco, vt ante narrabamus simul aurum, simul argentum, quandoque vno grano, quandoque diuersis oriri, fierique contigerit, vt nil somniare queant Astrologi, quod huic rei patrocinentur per solis iouisque coniunctionem: fit enim quotidie diuersissimis eorum planetarum schematismis. sed quoniam astrologorum vanitas & à Ioanne Pico patruo meo semel & à me sæpe confutata est, in eam ad patris inuehi nolo; Qui uero Calisthenis opinionem tueri vellet, non difficulter posset Alberto respondere, contriariam opi

nionem

nionem preponenti, multoque magnum, cum apud Iosephum traditum sit memoriæ verti vitrum in metalla, vitreamque id genus harenam plurimam in Ptolemaide fuisse dicat. Nec Galenus annuat in opere simplicium medicamentorum potestate vitream arenam, & auream, simul inueniri, quæ autem eodem in loco vel in proximo generantur metallica, vel eiusdem esse naturæ vel facillime, in aliam verti plane compertum est. Verum cum isthæc quæstio tota pendeat a specie, formaque dignoscenda, proinde de discerniculis formarum, specierumque prius disquirendum, decernendumque esset. Quod esse opus arduum, & altissimæ proprium philosophiæ, nemo plusquã mediocriter doctus ignorat. Meminique me lõgioris operę subselij, hanc ipsam pertractasse materiã, ut omniũ longè difficillimam, idq; cũ in examine uanitatis doctrinæ gentiũ & veritatis christianæ disciplinæ tum in theorematibus quæ scripsi de humana perfectione, quæ si huc uellem congerere, prorsus egrederer semitam: & quasi labirintum ingrederer naturæ; Neq; enim decãtatus poetis Meãder tot flexus habet, quot millia litiũ subinde nascerẽt, nunquam sub humanis iudicibus finem habituræ. Proinde seponẽda hęc sunt, & ad cõmuniorem sensum redigenda, sat sit ostendisse fieri nequeat aurũ p artẽ, an minime, qui scire cupiat eũ habere oportere in consilio scholas philosophorũ, ego vero tũ mihi suppetierit ingenij, facultates primũ ad plana reducere

conabor

conabor ea quæ multi confragosa putant & aspera: deinde experimenta quibus edoctus ad hæc scribenda me conuerti quantum licebit sua per lineamenta, & umbras, non per colores, & lucem subsignabo, & propositionibus quo ad potero breuissimis negotium cõficiam. Hac tenus enim sit narratum, quid de artis potestate, & de speciei mutatione, aliisque nonnullis, varij varia decreuerint.

QVOD FIERI PER ARTEM QVEAT aurum. Cap V.

NVlli hominum rerum naturam rite contemplanti dubium esse debet, cum ab homine mutentur elementa, quæ sub lunari globo insyncera coeunt: nouentur etiam stirpes & quandoque animantia varia illorum mixtione peracta nõ posse ab eodem homine multo facilius metalla mutari: videmus passim ex aere, & ignem, & aquam fieri, & ex iis etiam terram, artis beneficio. Videmus plantas artificio gigni non antea visas, miscerique ipsarum naturas, & variari. Videmus et sola loci mutatione hoc est ambientis aquæ, & ambientis aeris mollem herbam lapidem fieri, cui corallo nomen. viderunt multi literisque prodiderunt ex aquæ montanæ decursu, ex aspergine lacustris aquæ pelles animantium & carnes in lapidem

dem mutari; Vidi ego & filices, & vlmi frondes conuersas in tophum. Legimus apes fieri & crabrones si bouinæ & equinæ carni hominis accesserit industria. Legimus etiam in sacris literis pelles gignendarum ouium diuersis coloribus insignes, eisdemque literis planè cognitum post annorum multa curricula fuisse à magis Egiptijs confecta animantia; Præterea, quæso, quid prohibet eandem rei formam, quam substantialem communi vocabulo philosophi nuncupant, diuersis ex principijs etiam genere differentibus indi posse in materiam. Num fidem huius rei amplissimam quotidie facit ignis forma? Calorem non dico, vt improbata explosaque Alexandri Aphrodisiensis opinio non pariat ambiguitatem, sed veram formam, quæ de substantia, deque specie ipsa nomen sortita est: hanc certè formam ignis alius, & alius, item ignis eiusdem speciei promit in materiam, & sol etiã nõ specie solum, sed genere diuersas pariter promit, quandoquidem repercussu radiorum solarium, qui non elementarij sed celestes et sunt, & habentur, sublunaria, multa vero igne flamescunt, ardent, conuertuntur: si hoc fit in terræ superficie, cur fieri non potuerit vtrobique? hoc est in subterraneis specubus, et in ęre puriore? Dices fortassis perfectiorem esse formam auri, forma ignis, repugnabo si mihi placuerit, nec sine ratione: propterea quod simplex non est elementum ignis eiusmodi, vt ob id possis anteponere illi

aurum, quod mixtum est ex elementis. Nullum enim purum elementum potest tangi, ut in scolis Aristotelis receptum est: ignis autem si perseueret, ex sese autem perseueraret, ni sibi deessent alimenta, cur non auro perfectior? Num usui mortaliũ, supra quem disputare in aduersum quisque possit accommodatior? Quis enim paulo peritior nesciat, omnes gentes indigere igne? qui quidem quamquã naturalis res est, & necessaria, multis tamen fit modis, puta per naturam ex fulgure in aere & radiorum quoquem solarium repercussu, per artem ex attritu solidorum corporum, fomentisque varijs. cuius ignis inter omnes sublunares formas habentur & miræ & plurimæ proprietates, uti narrat in libro de igne Theophrastus, quem librum intra meæ iuuentutis metas è græco in latinum conuerti, sed non edidi, quoniã mancum erat exemplar, & semilacerum; Ceterum ipso igne certum est omnes nationes egere. Multas vero & fuisse gentes ut antediximus & esse ad præsens aperte constat, quæ non utantur auro, sicut nec ulla moneta vel aurea vel argentea. Quemadmodum Spartani quondam, neque enim ijs ullo id modo licebat per leges Lycurgi, qui muris etiã ciues interdixit, obijciens, ut ille cecinit nudam Lacedemona bellis, quæ tamen aliquando & fuit, & habita est græciæ princeps. Quod si contendas præferre aurum igni, tum auro formas afferam perfectiores erutas per artem è gremio naturæ,

qualis

quales sacris in literis legimus inditas in materia misterio magorum, quibus videlicet sit famulata natura: sensilis enim anima est omni præstantior auro. proinde recipit Augustinus formas quæ omni præstant corpori posse rerum naturalium instrumentis promi, cuius auctoritati assensus Thomas, & eadem pariter vsus ratione secundo volumine secundæ partis Theologicæ summæ, non negauit verum aurum fieri per artem posse, & si uerum, sit vendi licere.

SENTENTIA THOMAE AQVINATIS DE coficiendo auro declaratur Cap. VI.

SED occurrit obiter ut opinionem Sancti Thomæ, quam ipsius interpretes dixtraxerunt, declaremus. Is enim secundo in patrum sententias commentario, visus est artem abnuere, probare vero in Theologica summa. Idcirco contrarius sibi ipsi quibus existimatur conciliare sensa diuersa, quidam sunt adnixi, sed plerisque non fecerunt satis. Vtrum ipse satisfecero, lectores iudicent; Ego certe non assentior in primis Joanni Lyguri qui auri formam excluserit ab arte nobilitatis gratia. propterea que conficiendi auri ar-

tem eluserit. Nam perfectiorem uti diximus formam Thomas admittit, hoc est animam sensilem. Quorum se se Magi effectores rerum naturalium suis instrumentis præstiterunt. Nec eo item moueor, quod nesciant inuenire artifices, quæ proprie agant, quæ proprie patiantur. Quoniam nec ignorant calore opus esse, & humore, multisque vaporibus, quibus ad metalla transmutanda vti soleat natura; Adde quod quæ iuuenis negare visus est, Thomas constanter affirmauit longo post tempore, hoc est dum summam conficeret theologiæ, tanquam vltimum suarum opinionum testamentum. Nec illo etiam mouebor, quo motus est Lygur Siluester opinatus cum Petro gomate, S. Thomam in commentario secundo de imperfectis articificibus, in summa theologica de perfectis loquutum, ijs concessisse, illis abnuisse potestatem. Nam de arte conficiendi, non de artificibus erat mentio, quæ quidem ars quoniam naturæ ministerio & instrumentis vtitur, ab omnibus potest ad perfectionem duci, à quibus potest exerceri, siue incorporei spiritus siue homines illi fuerint, aut naturaliter, aut supra naturam edocti. Varietas enim ministrorum, artem non tollit, aut minuit per se se naturæ viribus nitentem quidem, sed quandoque et iuuantem illam & superantem: nam et si naturæ peccatum accusarũt sepæ philosophi ob materiæ fluxilis contumatiam, quam tamen naturam regi ab

intel-

intelligente, separataque mente voluerint, multo tamen crebrius artis errata confessi fuere, cum non modo materiæ repugnantis occasio sese ingesserit, sed post habitæ fuerint regulæ rerum efficiendarum à recta ratione præscriptæ, qua ratione si vsus homo fuerit non abusus, tantum abest vt erret, vt ipsius etiam naturæ, si quę interciderint errata corrigat. Ergo cum & arti res ipsas natura subministrat, ipsaque ars incumbat naturæ, se seque ille iuuent, sibiq; quodam modo subseruiant inuicem, potest aliquando, per artis peritiam adiuuante natura fieri, quod fit per ipsammet naturã, & etiam aliquando constantius in vertenda sublunari materia, exemplo vtamur eiusmet auri, de quo disputamus. Quid prohibet homines illius formã alijs in metallis indere, et solis, & ignis beneficio? quam formam sole tantummodo vsa natura latebrosis in terræ sedibus, commolita est: nam siue ex sulphure & viuo argento fiat aurum, vt placuit & Democrito & plurimis, vt etiam mihi ostensum est experientia multiplici, siue id alijs etiam ex uaporibus effici queat, qui puriores & sint, & habeantur, sublati nihilominus eis ex rebus, et in unam conflatis, naturam, siue ex quadam aqua non cognita, quam Theophrastus citauit, sed non expressit, siue mauis ex aqua illa, quæ fertur accepta Democrito lixiuia nuncupata, cui sit mixta calx, non eam dico calcem, quam impugnauit Albertus: diuersa est enim quæ ci-

tata est à Democrito, siquidem & Lixa solebat antiquitus pro aqua dessumi, vnde lixæ apud exercitum & elixa caro etiam apud vulgus. Aut enim ea voce viuum argentum per enigma significauit Democritus: aut metallum in aquam ressolutum, quæ prima materia metallorum dici potest, assentientibus etiam peripateticis, quorũ princeps illa etiam prodidit ὕδατος γάρ ἐστι siue inquam eisdem ex rebus siue alijs ex rerum generibus quæ penitissimis in recessibus terræ occuluerit natura, fiat aurum, non eisdem rebus vsi homines, idem efficientur? an imitari calorem solis poterunt quoad natura permiserit? quanquam hoc minime necessarium existimauerim. Neque enim audiendi tanquam philosophi, qui rentur, qui dictitant aurum à solis calore tantùmodo gigni, quasi non sit calor solis vniuersalis causa rerum quæ in sublunari machina generantur, & corrumpuntur, qui quidem calor tam in speluncis, subterraneisq; specubus, quam in terræ planitiæ dotes suas effundit, quasi latebrosis in terræ meatibus non sit ignis, quo sulphuris vapor excitetur habitus parens & alumnus auri, quem ignem non solum Sicilis Æthna, vicinæq; insulæ patefaciunt, sed plerisque in montibus Europę atque in Appenino est ipse conspicuus. Cæterum qui artem ingenue tenent in communi materia, metallorum proprias indunt formas, explosis prioribus formis, idque conficiunt non vi tantummodo

con-

*consumptricium aquarum, vel potestate diuersorum salis generum, vel olei diuersarum conditionum facultate, sed auro ipso quandoque ad propagationem sui generis, per subtilitatem artis instituto, cui mixta etiam sint interdum ipsius auri nota primordia, atque in hunc modum mutare satagunt metalla, & lapides, pulueresq; conflare conantur, quibus multum conficiant auri parua ex re, cui nomen elixir, à philosophis Arabum factum est, latini vocauerunt medicinam, Græcos sequuti, quibus . . . . . * dici constat, quo nomine sæpe vtitur Psellus.*

QVOD AVRVM FACTVM ARTE natiuo auro possit esse perfectius. Cap. VII.

HIS itaque modis experiuntur formam eruere de sinu ipsius naturæ, quam certè formam perquirere scitarique potuerunt ex asturibus Callaiccis, cæterisq; fossoribus auri, & argenti, quo ad illis obiter, & aliud agentibus, quasiq; de longinquo facere coniecturam licuit de metallorum generatione dum illa colligerent, vt prætercam eos, qui dicti sunt Hermi, Tagi, Pactoli, aliorumque alueos fluuiorum scrutari, & metiri maris athlantici littora, vt inter lapillos versico-

lores auri grana colligerent, non solum vero data opera, sed aliud etiam agentes, atque insperato ac vt pleriq; dicerent casu: Vti vero sapientiores assererent diuina prouidentia sæpe quidem occulta, sed semper iusta facere metallorum transmutationem plurimi mortalium. Accepi enim factum argentum dum equi medicina quęreretur, in qua viuum argentum rebus alijs plerisque miscebatur. Vidi ego & argentum fieri & aurum, dū neutrum speraretur: Legi etiam spirituum supernorum reuelatione traditam antiquitus artem auri faciundi, & mea ætate idem vsu euenisse non legi, sed audiui, quod cum agetur de experimentis apertius indicabo: malorum item demonum comertijs quandoque fieri potuisse, vt suspicer, moueor quod literis proditum est olim remedia medica per somnum reuelasse demones diuersis in templis, quemadmodum latius me disseruisse memini, dum supersticiosas pręsensiones confutarem, precipueque in libris quos inscripsi de rerum prenotione, & in meis quoque meorum Hymnorum commentarijs, sed & multa quibus nunc vtuntur medici præcepta simili superstitione suscepit antiquitas, dummodo vera literarum monumentis ea mādauerit posteritati. Siquidem Cremato Esculapij templo retulisse cartis Hyppocratem pręceptiones medicinæ per quietem haustas memoriæ traditum est: possunt enim & vera demones prodere, quanquam non id vt fiat minime licet curare: effectu verò post-

postquam eum veritate niti compertum possunt homines vti, non eatenus vt sit reuelatio demonica suscipienda, sed quatenus effectus ipse sit vtilis res, & vera ex se se suapte natura, atque in Deum vt in primarium omnis veri, omnisque boni auctorem planè referenda. siquidem ex malignis hominum, demonumque facinoribus elicere nouit Deus bona, tanta ipse est tanque ineffabili benignitate, cui tandem, quod sumus, quod mouemur, quod uiuimus acceptum ferri debere, & Pauli Apostoli auctoritate & ratione didicisse operepretium est. verum eninuero vt parte alia non putem reuelatam quandoque per malignos demones auri faciendi potestatem, ea mihi satis ratio persuadet, quod non nisi malignis eam reuelaret hominibus, aut ijs quos imbui malignitate persuasum haberet: eos autem homines diuina iustitia non permittit vt animi virus cum potestate coniunctum effundant in pernitiem generis humani. Quæ quidem ratio videtur verissimilibus experimentis communiri, quando nec paucos etiam aureos suis sectatoribus impertit in obscænis ludis, de quibus egimus in dialogo triplici, cui nomen Strix. Bonis itaque spiritibus feramus acceptum, si quid est reuelatum de artis veritate singulari, aliquo priuilegio, sed doctrinæ & experientiæ id facilius tribuendum. Diuersa enim cum diuersis varijs colligerent experimentis, potuerunt artis periti multa cognoscere: neque enim aut vno in loco, aut

vno

vno modo tantum promit aurum natura; Vidit Albertus de se scribens purum inter arenas fluuiatiles aurum impurum, audiuit comixtis lapidibus ortum, instar venarum, subditque non multo post aurum natum inter arenas melius esse, cuius rei duas affert causas. Alteram sulphuris puritatem maiorem inter calidas & siccas arenas versati, frequentiusque loti & eius quoque terrei, quod inest viuo argento, quod quidem & lauit & subtilius reddidit ac purius fluminis lotura frequens, Alteram causam voluit esse meatuum obturationem, cum occlusus calor in fundo ripisque conuoluitur in semet, & concoquitur ad auri substantiam nobiliorem depromendam, atque isthæc ille dum haberet mentionē locorum in quibus metalla generentur. Ego vero ex fluminis decursu collectum aurum dici apud me seruaui nitidissimum quidem & modicis admodum ramentis disseparatum. Quod cum propterea purissimum aurum putauissem facto periculo multum habere admixtum argenti compertum est. Albertus idem mox cum de auri natura differit, & granum ait inuentum, quod multarum librarum pondus excederet. Centum marcharum vocabulo vsus est ille, id autem barbarum nomen octo designat vntias, vt octies centum vntijs fuisse granum, qui perpenderunt, deprehenderint. in Germania quoque montanum aurum sua tempestate narrat inuentum, quod dum excoquebatur minus cæteris consumebatur,

mebatur, vilioris tamen fuisse precij propter nouitatem prodit quam certè causam, vt potè subtiliorem Plinius omiserat, qui plures nihilominus auri collectiones planè citauerat ex fluminum ramentis, vt in Tago Hyspaniæ, Pado Italiæ, Hebro Traccię, Pactolo Asiæ, Gange Indiæ, nec vllum esse absolutius aurum prodiderat, vt cursu ipso tritum atque politum. Non tacuit etiam puteorum scrobes, montiumq; ruinas: Nec ommisit Canalitium, canalienseue, & quod glareæ marmoris inhæret aurum, & tanquam per venas diuagaretur. Itaque & ab his qui montium in cauernis, fluuiorum in ripis, & in pelagi littoribus quæritant aurum ab ijs: item quibus sese illud obtulit aliud agentibus erudiri potuerunt artifices, ipsiusque indagare naturam, mox genitalem calorem imitari, nunc igne semitopito, nunc lento, nunc acri, atque eo modo vires experiri artis cum natura coniunctæ, & multis tandem esperimentis veluti ex genitali inuolucro, veri auri fætum, educere, & tanquam obstetricari, idque sæpe factitando artem nancisci, quæ non solum naturam dicitur imitari, sed planè perficere, vt non absonum hinc videri queat quod multis asseritur iam factum & me vidisse non abnuo, idest fieri per artem posse naturæ. adiumento aurum auro natiuo perfectius, certè coloratius, & Alberti persuasit auctoritas, & ostendit experientia apud multos etiam à philosopho Psello prodita litteris, qua docuit arte

fieri

fieri perfectius aurum micis ramentis, frustulisue, Pactoli, atq; , ut eius uerbis utar χρυσοειδέστερον τῶν τοῦ πακτωλοῦ ψησμάτων cæterum si inter id aurum quod ab immis terræ latebris eruitur discrimen inuenitur, vt aliud alio preciosius existimetur, quod nisi & Plinius narrauisset, & Albertus & Diodorus etiam vt inter initia dicebamus: sacræ tamen literæ prius asseruerunt, quarum testimonio nouimus Iudicum aurum prestabilius cæteris haberi, si discrimen inquam inuenitur in opere naturæ, cur id erit abnuendum in operibus artis? quæ non solum superat in perfectiorem artem, verum etiam & ope ministerioque naturæ, naturam quandoque ipsam emulando superat, vt ante diximus, & habemus compertum in coloribus, saporibus, aliisque per multis sanè scriptum est in sacra Genesi in terra Chauilah, sed apud lxx. & vulgatam editionem iacet euilat quam esse in India veteres produnt nasci aurum, & terræ illius aurum esse optimum, si latinæ stamus translationi καλὸν lxx. interpretes verterunt ex hebreo contextu, quod & si bonum magis interpretari vel pulchrum, certè comparationem non effuges, nisi malueris confiteri non esse bonũ pulcrũue aurum, quod aliis in prouinciis gigneretur. Quid enim est causæ vt aurum per eccellentiam ibi esse diceretur, & bonum aurum? nisi alubi non esse bonum aurum, aut ea non esse præditum bonitate, qua polleret aurum euilat? comparatione vero dici optimum dubitari nequit, & bo-

num

num pariter comparatione dici non abnues, dum in sui generis substãtia referatur ad id, quod eadem non sit præditum bonitate; ergo discrimen auri colligere nos in natura opus est, discrimen inquam vel specie, vel gradu, quod sanè discrimen nec in arte ipsa, si ars arti conferatur, nec in arte, quæ cum natura contendit, est abnegandum. adest & Plinij testimonium vocantis aurum excellens, id quo ex auripigmento Caius Cęsar confecisset, de qua re suo loco, latius eodem auctore mandatum est memoriæ, omni auro inesse argentum uario pondere, alibi dena, alibi nona, alibi octaua parte, alibi quinta, quæ portio constituit electrum repugnans veneno: Quibus ex rebus multa produntur auri discrimina. Adde quod alijs metallis aurum inest alibi purius, impurius alibi. Quid? quod & rebus nõ metallicis inest aurum sic, vt magni Alberti testimonio in futuris humani Cranei, capillisq; circumiacentibus sit inuentum. Inuentum quoque aurum est in perdicum ventriculis tempestate mea, siue id ille dum in terræ superficie conspiceretur instar granorum deglutierunt, siue generatum sit ex eduliorum occulta potestate, quibus e terra sint auri exordia communicata, precipue in marsorum montibus herbarum potestate nobilitatis, quandoquidem non longe a fucino lacu parte quadã albani cãpi perdices illas diuersari, dum eis in locis adhuc penè puer militarẽ non sine demiratione percepi causã,

tunc

tunc ignorabam. nec ſatis perquirebam ad hanc diem fortaſſis indeprehenſam, quamquam eam de principijs auri pendere conijtio, tum quod nihil prohibet id quod in terræ cauernis occulitur, etiam in ſuperficie reperiri quandoque poſſe, tum quod herbis ipſis atque radicibus vim ineſſe poſſe, vt ſic loquar, aurificam negari, niſi proterue non poteſt, tum quod ſimilia ſunt viſa etiam in quadrupedibus animantibus: referunt enim digni fide viri ſe Creteis in montibus ibices vidiſſe, quorum dentes aurigineo colore ſuffuſi eſſent, pręcipue qua parte prodeunt è gingiuis, atque herbas tangunt, quarum eſt in Ida Cretæ decantata celebritas. Mitto eius naturam auri quod obriZon vocauit græcia, tametſi placuit Iſidoro & ſectatoribus latinum eſſe vocabulum, quod obradiet ſplendore. Nec abeſt à veri ſimilitudine de Plinio tractum id eſſe, qui ſcripſit aurum, qui ignis ſimile colore rubet, atque ipſum obrizum vocant, ſed qui græcas percaluere literas, inter quos Hermolaus vir naturæ ætatis malunt gręce vocabulum effictum quaſi ἁβρὸν hoc eſt tenerum, molle, delicatumue, ſiue vt mihi venit in mentem foraſſis εὔριζον quod ex optimo prodeat germine, quaſique legitima radice ſuboleſcat, ſiue id malueris eſſe natura comparatum, ſiue arte ſuperante naturam. Hębrei habent pro obriZo, quod ſeptuaginta repoſuerunt interpretes, aliquando loci nomen, aliquando verbum, quod puriſſimum queas in latinum conuertere, & quandoque

etiam

etiam ab eo nomine quod proprie purissimo respondeat, non abhorruerunt, atque fortassis id ipsum est quod, apyron, appellauit antiquitas, authore Diodoro effossum è cuniculis Arabiæ, nullo igne liquefactum, colore ita lucido, vt ipso inclusos auro preciosos lapides reddat splendidiores, vt obiter inde subnotem mostratum antea locum psalmi, & dabitur ei de auro Arabiæ. Nam præter alias significationes ad metalli eius precellentiam pertinere potest vt ex ea conscendũtur animo ad supremum apicem sapientiæ, quam sub auri uocabulo mystico nomine constat indicatam. Itaque promit natura varijs modis aurum, ars item interdum naturæ ministra, interdum emula, eiusque ipsius auxilio victris, varie quoque promere solet, falluntur enim plurimi æstimãtes artis potestatem non sicuti par est, quippe qui rentur ita subesse illam naturali facultati, vt non censeant naturæ dignam nomine, quo tamen in primis pollet: est enim natura quadam cognitione prædita, cum sit habitus animi ratione vigentis, & intelligentis, quo munere naturam mutam & ratione intranea destitutam regit, atque disponit, & inter regendum & moderandum, cum immitatur eam, tum emulatur, tum superat. Adde quod inter naturæ laudes illa etiam quandoque numerata sit, quod artem simulet: sic in figuris suapte natura delineatis in marmore: sic in gemma Polycratis, alijsque permultis planè compertum est, sic etiam inge-

ingeniosus Poeta retulit, naturam duxisse natiuum arcum artis imitatione, per illa carmina, cuius in extremo est, Antrum nemorale recessu arte laboratum, nulla simulauerat artem ingenio natura suo. Nam pumice viuo, & leuibus tophis natiuum duxerat arcum. sed de artis potestate paulopost, tantum id hoc loco deductum sit, vt compescantur tanto magis qui pergunt inficiari artem, ad faciendum aurum aspirare, nisi frustra, quanto magis nulla id ratione contendunt, & contra fiat, tantumque absit vt id nequeat quod etiam valeat naturæ adiumento & accessione diligentiæ mutam superare naturam.

QVINQVE MODI GENERATIM AVRVM posse fieri per artem, quæ ac etiam in re vt in alijs plurimis naturam artis industria destitutam superet. Cap. VIII.

SVperat ars in Chrysopeia paranda, superat adiumento naturæ naturam ipsam artis beneficio, destitutam. Non in splendore solum vti diximus, sed & in celeritate conficiendi, quod fiet inter narrandum experimenta manifestum: superat etiam sic vt methodis pluribus id consequatur: nam quinque modis generatim

tim aurum per artem fieri potest: Primum dum metal lum extrahitur à metallo, vt cum ex ære argentum excer nitur, quod me vidisse memini. Delitescunt enim in alterutris metalla sæpe numero, præcipueque argentum in auro. Contraque fit, vt & aurum in argento reperiat ocultum, obnubitur etiam plumbo & æri non nihil me talli perfectioris. Deinde compositione rerum metallicarum paratur aurum, quibus rebus mineralia nomen factum est à vulgo, barbaram appellationem secuto: sunt enim eis in rebus metallicis auri principia, precipueque viuo in argento & in sulphure quod non sensit ignem, quod etiam me vidisse non abnuo. Tertio fit aurum ex auri semine, semen appello vim prolificam: est enim indita cuicunq; rei naturali uirtus quædam vt se propaget. Quarto ex re, quæ perfectior auro sit, aurum paratur, non tamen sine auri semine conflatur ea res, nec sine principijs alijs, quæ sint apta generationi, summum fuit hac in re philosophorum ingenium præcellens industria demirandum artificium, quandoquidem partes rei quas deligunt ad conficiendum aurum, argentum, ne dissiparant multas in naturas, quæ proportione quadam respondent & elementis, & cælo, siue illud uelut quintam essentiam constituant more peripatetico, siue tanquam plurimum ignem ritu Platonicorum, iunguntque & auri & hydrargirij semina, ut quemadmodum sublunaria iuncta cęlo, & elementis tanquam

vniuersalibus causis, & particularibus etiam rerum seminibus propagantur, sic ipsi vtuntur suis illis naturis, metallorumque & rerum metallicarum seminibus, ad auri atque argenti numerosissimam fœcunditatem. Hic autem modus & generalis est, & magnarum rerum effector, tres, quos ante narrauimus particulares appellantur. Quintus vocatur is, qui priore ignobilioreque metalli forma disiecta, & posteriorem & potiorem formam in materiam metallicam inducit; Primus modus lucri est, minimi secundus, mediocris tertius, & quintus magni, & quartus maximi; Nec admirandum quod ante diximus, artem naturæ beneficio superare naturam, in alijs etiam rebus quæ auro faciendi conducunt, prestare naturæ artem vsam naturæ beneficio videamus: siquidem in aqua, in oleo, in sale confectis per artem ipsam mirabiles inesse à Deo potestates, notum est, vt eis ipsis, & aquæ, & salis, & olei quæ peperit natura vires æquare non detur: proinde longissime falluntur, qui putant eò non posse aspirare artem, quò pergit natura, vt propterea quod natiuum est, & suapte ingenio fretum, semper sublimius habendum sit, atque perfectius, si conferatur ei quod ars molitur. Neque enim collatas volumus per sese atque seorsum vires naturæ viribus artis, sed artem naturæ fretã muneribus componi posse dicimus naturæ (vt ita dixerim) nudæ & inerti, atque ita componi, ut ars

inter-

interdum prestantior esse, & videatur, & sit: Quid autem mirum? cum etiam nature priuilegio non fraudetur ars, que quidem vti diximus, & ipsa nature est appellatione cẽsenda: nature inquam non surdæ, sed intelligentis, digerentis, atque proficientis. Hoc in domibus, in vestimentis, in omni vitæ munere perspicimus, quod rude prorsus & impolitum esset, ni ars humane mentis, hoc est naturæ melioris, tanquam nobilissimum animatumq; instrumentum accessisset, cuius industria factum, vt qui in cauernis Chryptisque montium delituissent homines exesis, videlicet escauatisque in fornices domũculis multorum decursu seculorum paucis hebdomadibus, non in casis modo sed in palacijs degant, qui frondibus arborum, qui pellibus animantium inconditis operirentur lanneis, lineisque pannis non nisi arte confectis vestiãtur, qui crudis oleribus, ferino lacte, sanguinolenta carne vescerẽtur paratis ad salubritatem & non indecoram uoluptatem cibis eius artis beneficio nutriantur. Denique si percenseas vniuersa, reperies, artem perfectam hoc est sapientem naturam hominis mute nature que illi substernitur antecellere: Quibus rebus colligitur non esse dignum stupore, vt quod hec centum molitur annis, illa paucis diebus, & paucis etiam horis eius ipsius ministerio compleat: sic medicina, pictura militaris aucta atque firmata est: sic philosophia vires adepta est, & theologie plurimum famulata, cum nature contemplatio hominis

ingenio fræta & experimento firmata vires potestatesque sublunarium rerum, herbarum, fruticum, lapidum, animalium indagauerit, quarum noticia in admirationem exciuerit genus humanum, & perduxerit ad prouidentiæ diuinæ consideranda secreta: multa quoque procedentibus seculis aperiuntur arte, quæ quoniam antiquitus non visebantur ab his, qui rem oculis non percepere, vix credi queant. Mirabatur olim vetustas inesse fontibus nonnullis vim saxificam, cum spectarent decurentes riuulos aquarum longo post tempore herbis & cespitibus, lapideam continua irrigatione communicasse naturam. Mirabar & ego dum id non solum sepe legissem, sed etiam semel vidissem in Italiæ finibus, cum per telinam vallem à ripa Larij lacus ad alpes rhetias iter facerem: sed desijt admiratio postquam spectaui non iam maniplos filicum, aut vlmi frondes annua madefacione versas in tophum, sed ictu penè oculi ferrum, argentum, aurum versos in humorem. Adde miras ipsarum, quæ paucis ante seculis compositæ sunt, peculiaresque dotes aquarum, cum alia ferrum: Es alia voret, aurum alia, argentum alia: Mittam vulgarem illā & notissimam qua secernitur argentū ab auro, uti de eis quas natura profudit, quasque & in quintodecimo libro Poeta, & in xxi. uolumine naturalis historię collector ducit in mediū, nulla iam subire mentē possit demiratio per derem, nisi nō paradoxon id modo, sed adynatō lector exis

timaret

timaret me vidisse aquam, quæ bibi sine vllo, vt arbitror, nocumento posset, cui super hydrargiro solo, quod in sublime sit elatum vis, insit, quæ non inest acerrimis, & consumptricibus aquis: super sale vero quem fluuiatilis & putealis aqua dissoluit, nulla omnino potestas sit, & hæc quidem artis munera chemistorum ingenio vestigata, cuius etiam artis id insigne quod & inspexit, & tetigit theologicum illud, quod muta natura, vel de longinquo, cum & per transenam allucinata dicitur, idest admirabilem palingenesiam paruo tempore posse fieri naturalium rerum sine miraculo nouo supremæ potestatis, quæ cum accesserit, dubium esse non queat, etiam peruicacibus ingenijs efficiendam, quam inde tenemus æternam, in ictu oculi palingenesiam vidit, & aliud idest corpora crassiora per subtiliora, atque hæc per spiritus regi subtiliores, sic vt maior omnino vis subtilissimo insit tenuissimoque spiritui quam vastæ molis corpori, exemploque potest hoc omnibus in promptu esse. Ponat quis si adsit commoditas & aluminis & eius salis, quod è laterculis exsudat coctilibus decemmillia pondo super vna argenti lamina parui ponderis vt soluatur in aquam, nunquã soluetur etiam si decem annis pressa tantis ponderibus fuerit. Ponat vntiolam vaporum subtiliorum, qui de illis eisdem rebus effluxerint ac tantum argentum, quod erat forma solida fluuidi

naturam humoris induet, hoc non naturæ sed artis opus naturam pertractantis, nec id quidem vario desultorioque ingenio, sed stato, firmoque tenore sic, vt nequeat, & ab imperitis varietas effectus in medium duci, quemadmodum peritis olim doctisque scriptoribus, Plinio, Seneca, Vitruuio contigit, cum de Styge aqua dissererent, opere s. non artis, sed naturæ, quam aquam alius perrodere dixit, alius coagelascere, alius dissilire: contraria planè sunt hæc, nec coherentia munia, subde oleum, quo intime penetrantur ipsa metalla, quo fatiscunt, quo tabefiunt, quo liquantur, quo & intus & in cute colorantur. Nec sileam multiplicem salis confectionem, quo superatur ita marinus, Montanus, arenarius sal apud vetustatem cogniti, vt ipso sale per artem confecto saliri eorum (vt sic dixerim) quodcumque posset: id autem fit ex rebus, quę nullo modo vident ardere ex rebus etiam tam calidis & obnoxijs igni, quam quod maxime vt me de sulphure vidisse non abnuo tractum salem contemptorem flammæ & eximio splendore sic fulgidum, & candidum, vt ei conferri merito nequeat ille, quem produnt græci scriptores rerum gestarum Alessandri Macedonis in Egyptum, dono mittere solitos antistites Hammonis oraculi, fuit & ante paucos dies (vt nosti) iussu meo confectus sal tam visu pulcher quam suauis gustu ex herba, cuius meæ pascua Ditionis

Ferrariæ, & Mantuanæ ditioni contermina precipue referta sunt. Nam cum penderent mihi pastores externi vectigal ex ea, vt potè cuius esa pecudinibus ægris afferetur auxilium, cogitaui salem, quem gustatu referebat herba in causa esse sanitati, atque ita dum padus consuetis ripis coercetur, ne vicinos campos inundet, non spernenda copia se se nobis eshibet montano & maritimo sale vt pulchrior, suauiorque, ita rebus quoque metallicis, ni coniectura me fallit, ac commodatior, ommissum faciam penetrantem, exicantem, & aduretem potestatem paruo temporis momento arte compertam, cuius impetu prioris disycitur metalli forma, qua disiecta, facile potest immiti, generarique alia eiusdem artis ministerio, & ope naturæ. Quam & si regi quamquam mutam ab intelligentia non errante dixerit quispiam, ex aduerso negari tamen non poterit afferri plus adiumenti rei constituendæ, cum mens etiam hominis arte instructa, & vsu confirmata suppetias attulerit, multo certè maiora visuntur, ne dum scripta leguntur, quam quod metalla promiscue fiant, humano artificio paucis diebus, quamuis ea natura non generet, nisi post annorum multa curricula. Proinde Michael Psellus paucis scedulis artem scribens quam sub trutina philosophiæ prius examinandam susceperat, recipi miratur præditam à Strabone naturalem vim quan-

dam fontis transmutantem non recipi metallorum versas in alterutrum artis beneficio formas, quarum multas ille commemorat. Negotium alioqui ut idem censet . . . * . . . nisi honesta quadam vi, qui præceperat, coegisset.

NECESSARIVM NON ESSE, VT AVRI per artem conficiendi peritus subtilioris philosophiæ profundam & abstrusam cognitionem sit sequutus. Cap. IX.

EC audiendi, qui dicunt esse necessariam uti elementorum primarumque ab eis dissultantium qualitatum proportionem ad aurum faciendum pernoscamus: inuenti enim sunt, qui sic sint fabulati, nihil enim eorum quod natura promit, cognitum nobis esset si primordia ipsorum necesse esset antea pernouisse: illuc.n.nec sensus pertingit, nec ratio penetrat, nisi coniecturis quibusdam incertis plurimum, & in utramque partem vacillantibus.

Sed nec abstrusis etiam causis indagandis vacauisse necesse est peritum artificem auri conficiendi satis est, si suapte ingenio naturæ ministrum se præbeat semper gignentis, & promentis quicquam prout ei superne man

datum est, sic obstetrix fœtus naturam quam prorsus ignorat, non perquirit, sed egerenti fœtum mulieri dat operam: sic agricultor tritici, & ordei qualitatibus pernoscendis nuntium remittens, vbi earum segetum semina terræ commiserit, vbi occauerit & fouerit, non frustra sui laboris præmium expectat, scilicet numerosæ, & omnem fætum exuberantis sobolis, idem cum incumbit insicioni, non qualis sit vtriusque arboris, qua ipse committit natura, non qualis habeatur forma glutinis, non quo modo liber mollescat libro curiose sciscitatur, at cuneis adactis, at insertis oculis subolescentem prolem inspectat, qua flores fructusque promuntur; Quid? quod homo, quem cum sole hominem gignere scripsit Aristotiles prolem educit semine, non semper tamen, nam ex centum, ex mille etiam congressibus vix vnus quandoque non irritus, sed vt sit ratus, vt etiã sit numerosus, nihilo tamen minus sui seminis ignorat ipse naturam, quæ nec plene philosophis cognita, nec medicis rixantibus iam dudum inter se se an sit quod superfluit alimento, an è cerebro, an è toto corpore, an aliunde fluat. Proijciatur ne à solo mare? num & fœmina quicquam seminis profundatur, quæ cum incerta, cum prorsus etiam ignorata illi sit, non frustratur propterea sobole, sed si prolificum semen eius fuerit, idque proprijs locis receperit non sterilis mulier, concurrantque reliqua munia, tam agentis viri,

quam

quam patientis fæminæ ad eundem effectum necessaria, concipitur infans ipso naturæ ordine, & suo tempore prodit in lucem: non secus in arte conficiendi auri omniumque instrumentis operantur longè prestantissima, considerandum est euenire: neque enim fuerit necesse vti pernoscant artifices omnia genera, speciesque rerum metallicarum, quibus mineralia fecit nomen vulgus: ea enim vix pernouit parens ipsa, quę in terrę cauernis occulitur natiua rerum, tot .s. sunt tanta diuersitate, tam amplo & penitus inscrutabili numero: sed satis est percaluisse cognatiores naturas experimento cognitas, sat pernouisse mutationis instituta: non tamen pernegamus sapientiores habendos artifices eos, qui natura causarum efficientium haberent exploratam, vt percallerent in communi elementorum materia propriam indere formam auri: aut etiam postquam ipsa materia communis occupata esset à forma ignobilioris metalli, fauere illi, & tanquam mederi didicisset, sic vt pellere possent priorem & ab arrepta deturbare sede, atque interpellendum viam percallerent, qua subinde nobiliorem ipsa in sede quirent collocare, quales pauci illi priores, qui nouerunt quędam esse abstrusa in metallis ad se multiplicandum semina, quod & scripsisse Aristotilem in secundo de animalium generatione libro manifestum est, dum causam indicat prolifici seminis rerum naturalium, eamque fert acceptam, non igni aut

tali

tali potestati, sed ei calido qui continetur in semine, & re spumosa, quem spiritus vocabulo exprimit, in quo sit natura elementorum stellarum proportione respondens, placuit Aristotelis verba græca subscibere, que variè sunt in latinum translata, πάντων μὲν γὰρ ἐν τῷ ποέρματι ἐνυπάρχει, ὅπερ ποιεῖ γόνιμα εἶναι τὰ σπέρματα τὸ καλούμενον σθερμὸν τοῦτο δοὺ πῦρ οὐδὲ τοιαύτη δύναμίς ἐστι, ἀλλὰ τὸ ἐκπεριλαμβανόμενον ἐν τῷ σπέρματι, καὶ ἐν ἀφρώδει πνεῦμα καὶ ἡ ἐν τῷ πνεύματι φύσις ἀνάλογος οὖσα τῷ τῶν ἄστρων στιχείῳ. propterea sapientes artifices omni studio diligentiaque curarunt hanc naturam ex metallis tractam possidere. Cum multi ex peripateticis etiā quintæ fecere nomen essentiæ, ut generalem causam tenerent. Quemadmodum cælum generalis est causa perducere quoque moliti sunt terrosam materiam in puluerem calcis instar excoctæ, diuersaque subinde salis & olei, parauere genera validæ potestatis, & fluxiorem materiam cogere in aquam sunt adnixi: subtiliorem vero tenuissimos in vapores & aeris, & ignis, emulantes potestatem. At hoc, ut diximus artificibus omnibus non est necessarie, ut pernouerint, proinde carmine sumus inter initia nostrorum enigmatum, quæ si ulli tibi certè erunt sine enigmate id sic exequuti.

Principio causas abstrusaque germina rerum
Qui tenet ille quidem supremus & optimus esto
Artifices inter, sed nec nouisse necesse est

Tot

Tot nec tanta tibi, vt primun perculmina cœli
Perque altos volites tractus præ gradibus alis
Mox inde ad matris descendens viscera magnæ
Reptes, spectatum thalamos prolem atque nepotes
Sulphuris, & viui argenti in caligine cęca
Te mihi crede sat est vires tenuisse propinquas,
Vnum efficias gemino, quod pendet ab ortu.

& quæ sequũtur illic visenda, sed quantũ ad propositum præsentis disputationis pertinet, sat sit artificibus nõ ignorare quæ narrauimus, sat probè tenere secreta quæpiam & vulgo ignota pondera rerum, & vasorum varietates, quibus paratur & quorum magister est experientia ope naturæ perdocta, de quibus quandoque disseruit Albertus cum verba faceret de locis vbi metalla generantur, quanquam Juniores longè plurima inuenerunt atque parauerunt vasa eadem quoque natura duce, & industria, oppido perquam nixa experimentis, tepores etiam nouerunt & acres, flammas, & idoneum tempus ignis adhibendi & remouendi. Nec non receptacula vel vitrea vel terrea parando operi congrua, quibus admodum suffragatur noua materies in terræ cauernis inuenta, quæ latuit vetustatem.

FACI-

FACILIVS AVRVM NOSTRO SECVLO quam seculis prioribus posse fieri, vbi multa & contra vituperatores artis, & contra nonnullos etiam egregios scriptores perperam de Cinabari, hydrargiro, & plerisque rebus alijs dissentientes, Cap. X.

IS autem rebus potest nostra tempestate facilius aurum fieri quam apud antiquos: illi enim simplicius rem peragebant & quibus vtebantur rebus, ipsi nunc vtuntur pauci, sed alijs & longè quidem plurimis, tamet si erat apud eos vsus quarundam rerum metallicarum, quarum nec satis habetur apud nostros artifices nominis syncera cognitio, est enim ὤχρας verbi causa, nam quamquam nonnulli illam se se tenere putant, longe falluntur; Ego uero tres ni fallor ad minus res inueniri non dubito, quibus id nomen competere posit. Pyritem quis nouit, nisi ea sit (vt quidam existimant) quæ vulgo dicitur Marcasita: sandaracam puto non cognosci, nisi eam quæ mihi Venetijs allata rubri sulphuris nomine vocabatur. Cinabarim, cum dicis, quis non retur te Bucasis arabis compositionem dicere ex viuo argento sulphureque coagmentatã, à vera Cinabari tam distantem quod à Leone symia, est in colore aliqua nulla in re similitudo, vt suo loco manifestum fiet, Quis monstrabit Chrysocollam

veteribus

veteribus artificibus & auri faciendi magistris decantatam eam, inquã, natiuam Chrysocollam, non illam quam Plinius docuit, ne dixerim an subinuit, nec eam quam Galenus indicauit. Nam cuius vis est ipsam conficere: sed nihilominus plura nos habemus non solum aduecta regionibus longinquis, sed in ipsa Italia comperta Nam multa de terræ cauernis eruuntur metallica, quibus veteres compotes non fuerunt: existimo fieri singulis penè diebus, idque testimonijs non abijciendis assertum est, diuersas rerum metallicarum mixtiones, quarum & varij colores habentur & sapores ita promũtur ab eis effectus varij indicantibus probè substantiam accidentibus, ea vero cum maiori copia nunc patent, minorique pretio veneunt, neque hoc solum asseruerim, propterea quod antiquitus fodinis Italicis Romanorum decreto parceretur. Nam quanquam aliunde multa importantur, passimque suppeditantur, quæ ad rem maximo opere faciant: pleraque tamen nascuntur & componuntur, etiam vt dixi plurima, quæ non nouit antiquitas, Calcantum verbi gratia, cum dicebant illi, paucis conficiebant negotium: neque .n. albi nulla mentio cuius attritu Cyaneus apparet color, est & uidere cinereo pallore: Calcatũ est & uiridi facie, & saphirina, & uaria, quibus vt color, ita potestas longe diuersa, sulphur, cum dicebat ἄπυρον hoc est non expertum ignem, num ultra fortassis antiqui progrediebantur. Videas nunc

Apyron

Apyron ipſum colore ſubfulgido, velut electrum, videas & album, & cinereum, & viride, & flauum, & nigrum, & ruſſum, ſic vt flammeo colore videatur cum rubrica contendere. alia prætereo quæ quoniã nec græca tenent, nec latina vocabula, minime hoc loco percenſuerim apud Ariſtotilem non temere neque ſerio inuenies, nominatim citari aliud quã σανδαράκην καὶ ὤχραν καὶ μίλτον καὶ θεῖον & paulo poſt κιννάβαρις ducitur in mediũ veluti lapis, non illa cinabaris cuius componendę ex viuo argento, & ſulphure Bucaſis Arabs inuentor eſt habitus, nec illa quidem quam perhibent ex pugna draconum & elephantum in India gigni, ſed quę de terrę cauernis eruebatur, & importabatur ex Affrica, mea ętate bis quod ſciam in Italia viſa eſt raram etiam eam tempore Auguſti fuiſſe ſcriptum reliquerunt, & Dioſcorides & Vitruuius, quorum alter pro medica facultate, alter pro ędium pictura de rebus metallicis diſſeruit ſunt autem & dicuntur ea metallica quę in fodinis metallorum inueniuntur, ex illis enim erruuntur auctore Theophraſto, & Chryſocolla, & Cyanus, & Ochra, & minium, & ſandaraca, tametſi Chryſocolla, & Cyanus arenoſa ſint, Ochra & minium terrea, ſandaraca verò & arrenicon (ille hoc nomine citat) quod alij dicunt arſenicum, puluerea, nihilq; diſtare illa inter ſe, memorię prodidit, hoc ex loco non eſt prętereundum colligi poſſe, fidem abrogandam eſſe ſcripto-

ribus quibuſdam, nominis alioqui ſatis celebris, & in Ochra deſcribenda & in alijs pleriſque. Primum docet Theophraſtus, Ochram nil ab arenico diferre: Plinio vero longe aliter, qui & in aliis etiam apertiſſime labitur, nam cum Chryſocolam, ſulphur, Cinabarim citaſſet Plinius, minium quoque voluit ipſum eſſe, græcis Milton, & Cynabarim nuncupari: alibi vero hoc ipſum deteſtatur, certè aliud Milton, aliud Cynabarim eſſe inuenies, & apud Ariſtotilem, & apud Theophraſtum etiam apud Galenum, qui aliam citat etiam Milton Lemniam, hoc eſt terram illam repugnantem venenis, cuius vigintimillia glebulas dicit accepiſſe ſignatas à ſacerdote, dum inſulæ appulliſſet Lemno, ſed præter hæc, certè diuerſam à Cynabari Milton, inuenies apud alios egregios rerum naturæ ſcriptores, quorum aliqui non κιννάβαρι ſed κιννάβαρ nuncupant eius duas ſpecies indicat Theophraſtus. Alteram ſuapte natura in Hiberia, & Colchis natam, alteram arte confectam, non iam ex viuo argento & ſulphure, ſed ex arena coccinea, quam Athenienſis Callias ante annos nonaginta primus excogitaſſet, dum ex ea ſperaſſet aurum elicere. Qua in re, non ſimplicem modo, ſed multiplicem Plinij deprehendas errorem. Nam & minium pro Cynabari docet à Callia confectum auctoritate Theophraſti, qui tamen apertiſſime ſecernit alterum ab altero, ſeorſumque de minio, ſeorſum de Cyna

bari

bari verba facit. Preterea scribit ipse harenosam esse Cynabarim, Theoprastus vero lapideam, atque ut sua loquitur lingua λιθώδες quod Aristotiles ante prodiderat per hæc verba τὰ δὲ λίθος ἐκ τοιαύτης γέγωνος συστάσεως οἷον κινάβαρι. Preterea minium, quod ἀμμίον vocauit Dioscorides, nasci docet in Epheso Plinius, cuius rei nullum verbum in Theophrasti monimentis: scribit enim Theophrastus, in Epheso fieri Cynabarim arte, atque ut ipse loquitur κατ᾽ ἐργασίαν Quemadmodum in colchis & Hyberia nasci Cynabarim sponte naturæ, eiusdem repono verbum αὐτοφυὲς Cynabaris igitur factitię locum designauit in Epheso, naturalis apud Hyberos, & colcos: Minio uero nō ei quod nūc fit ex plūbo & minij naturalis colorem emulatur, sed cuius est è terrę profundissimę latebris coquisitio, loca diuersa tribuit tametsi duo minij fecit genera, ut alterum per se nasceretur, alterum conficeret arte, Vnde illa eius verba, ἐστὶ δὲ ὅπερ καὶ μίλτος μὲν αὐτόματος ἡ δὲ τεχνική. Ad hæc Theophrastus Cynabarim memorię prodidit durā esse ualde atq; lapideā, quod ipse quoq; testari possū, & oculis aduersantiū planè subijcere. Miltō uero hoc est minīū & Ochrā terrę naturę speciē pręseferre docet, quo loco etiā miraremur Hermolaum si Dioscoridis Corrolariū edidisset, nō emendantem errores Plin. quos uoluit in sua, q̄ ediderat Pliniana castigatione defendere. Cęterū duos Cynabaris modos tātūmodo citat ipse Theoprastus

nullam habens mentionem draconum, & elephantum sanguinis, quem Cynabaris nomine citat Plinius, & quem ante Dioscorides exploserat à vera Cynabari diferentem, quam (vt opinor) voluit Bucasis vel quiuis alius antiquior immitari, & minime potuit, colorem quadam ex parte non ex integro consequutus: nam factitia Cynabaris in fronte suum ruborem naturalis in recessu gestat splendidiorem multo, & quod sanguinem repraesentet magis, vnde ortum habuerit opinio eiusi sanguinis ex pugna draconum & elephantum, siue historia fuerit eius rei origo, siue fabula. Adde quod Cynabaris naturalis cum aduritur flamma eius illustrior est atque sincerior, nebulosior factitiæ, ex cuius rogo nihil restat. Restat ex eo, quam natura peperit, in qua videas uiui argenti scintilare micas, in factitia quasdam quasi lineas crebriores hydrargiri: neque enim separauerim viuum argentum ab hydrargiro Plinij more factitium hunc, illud natiuum arbitrantis contra Dioscoridem eodem citat nomine, tam quod factitium est ex minio, quam quod natura bifariam parit, dum ex argentarijs pendet speluncarum fornicibus, vbi concreuit in guttas, & dum è fodinis etiam per se colligitur. Proinde magnus (vt mihi uidetur) hinc deprehenditur Plinij error, ab alijs etiã aliquando taxatus, quippe qui secernit in duo genera, quod vnum est duntaxat è lapide illud fluere arbitratus: eius enim vt inquit vomica liquoris æterni, quod

rerum

verum omnium venenum sit, hunc autem aliunde profi cisci ratus, ergo apud Dioscoridem, & alios boni nominis scriptores hydrargiros est idem quod viuum argentum, apud Plinium non idem, græci siquidem illud aquam argenteam nuncupauerunt, ab aquę & colore & fluuido liquore, latini de ipso motu uiuum appellauerũt, sibi quoque ipsi non satis hac in re constare uidetur. Idẽ Plinius cum hydrargirij nomine usus solo inaurari dicat argentum, satis enim prodidit non diferre illum à viuo argento, quo utuntur solo fabri, cum aurata vasa reddunt ex meris argentis. eodemmet etiam utebantur (quis neget) ij, quorum meminit Vitruuius in septimo: scribit autem fieri viuum argentum ex marmoreis fragmentis cum id colligunt artifices, postquam resedit fumus ignis, uapore suscitatus, & eodem pariter vti eos quis dubitat? qui non modo ex minio & marmore, sed ex metallis omnibus eruunt. qua in re superatur etiã à posteritate vetustas, nunc enim ex omni metallo, nec difficillime quidem extrahitur siue argentum uiuum, siue hydrargiron malueris appellare, nec ex metalli modo, sed ex metallicis rebus complurimis, vt ex eis præstetur occasio demirationis, quod Galenus vir tantus in literis tantus in experimentis versatus estimarit hydrargiron non nasci, sed fieri, eius enim cum de potestate simplicium medicamentorum verba faceret, isthæc verba sunt οὐκ ἔστι τῶν αὐτοφυῶν φαρμάκων, ἀλλὰ τῶν σκευαζομένων.

Non est ex ijs pharmacis, quæ sua sponte nascuntur, sed ex ijs, quę cōficiūtur. Cęterum nec apud Vincentium, nec apud Albertum, qui primi post gręcos & arrabas inter doctos viros huiuscemodi rerum fecere mentionem: datur legere tam numerosa quam nunc est rerum congeries, cuius usus est apud auri confectores, & argenti. Octo enī si recte numeraui genere post metallorū naturā literis retulit Albertus, sal, Atramentū, Alumē, Arsenicū, in quo conclusit auri pigmentū, quod & maxime debent eo uocari nomine: scribit enim sic Vitruuius auripigmentum quod arsenicon grece dicitur, foditur ponto, Dioscorides eius vir seculi nō eius id esse bonitatis voluit sed pallidius aurei uero coloris, & primæ bonitatis quod in Hellesponti Mysia nasceretur, vno tamen & auripigmenti, & arsenici vocabulo est vsus, quo etiā post Vitruuiū vsi sunt & Celsus, & Plinius, tertium genus quod album sit & arabes, latiniq; medici, & Albertus retulerunt, nec defuerunt, qui non albū sed medij coloris dixerint, qui si de ipso voluerunt intelligi, quod prodidit Albertus sensu repellūtur, ne dum auctoritate. Ad hæc Marcasitam citat Nitrum tuchiam, quāquam ea nō est apud illū opus naturę, sed artis. Marcasitam uero cognitam prisci adhuc (vt dictum est) nō inueniri nisi ea sit, quā Dioscorides & Galenus Pyritem vocauerunt, ferturque acceptam Democrito inueniri eas & aureo, & argenteo colore, & æreo, addo & stanneo, & plumbeo, tametsi pyritem illi gream

in

in medicaminibus designare videantur, Tuchiam vero pro Cadmia sunt qui reponendam voluere, vltimo loco electrum citauit Albertus, quod tamen si natura id peperit inter metalla reponendum, si ars eduxerit, non est inter ea, quæ de speleis profundissimis eruuntur numerandum. At eo sunt numero nunc ea quæ fossores in lucem proferunt ad parandum aurum, vt vix queas paruo temporis spatio recensere: nam præter album illud arsenicum, cui à Chrystallo fecere nomen & tuchiam, quæ tametsi quibusdam etiam græcis hoc citetur nomine, Cadmia quæ dicebatur antiquitus multa sunt genera marchesitæ, quarum fortè non meminere, multa quoque calchanti genera vt ante narratum, ignota priscis, multa etiam sulphuris. Adde etiam multa talchi genera, multa quoque antimonij apud antiquos nusquam citati, & si quidam sunt ausi sub stibio reponere, nulla (vt puto) siue auctoritate preclara, siue valida ratione. Ad hæc multa aluminum genera, quæ nec voce, nec effectu prodit antiquitas faciendo tum auro mirum patrocinantia, prodam nunc literis, quod ante paucos dies experientia didici, ostentatam mihi fuisse ferrugineam Cinabarim, cuius apud antiquos cum nulla sit mentio ne vsum quidem fuisse crediderim, eam non inuentam quidem à me, nec quæsitam affirmo: quis enim inueniet quod non quæritur? quis autem quærat quod in

natura rerum esse nunquam audiuerit? illam certè reperi multis coniecturis sub Cinabri, si ulla est, sub re metallica reponendam, pondus ei graue, subniger, cinereusque prima fronte color, qui si teratur, permanet: si aduratur, ruborem ostentat. porrò sulphuris, quod est in ea pars cerulea cum flamma discendit, primum, deinde quod est ui ui argenti prorsus euanescit, reliqua sulphuris pars pertinax est, & flammæ contemptrix: si uerò mergatur liquidis consumptricium aquarum vaporibus, contra fit. Nã portio sulphurea magno impetu soluitur in aquam, tantum abest vt igneo resistat liquori: resistit autem viui argenti portio, quæ minime absumpta in fundo vasis candida residet, rem micam narraui, quam, vt coniector, non nouit vetustas, quæ & si aurum ipsa moliebatur vt antea dictum, paucioribus rebus tamen est vsa. Præterea calcinatione (vt Alberti vtar verbis) sublimatione, destilatione, cæterisque actionibus quorum vel nulla prorsus, vel non explicata priscis auri confectoribus disciplina multa nostræ tempestatis artifices moliuntur: eis enim datur eodem auctore elixirim, quo nomen idem ab Arabicis scriptoribus mutuo perceptum, medicinam latini exprimunt, ita penetrari constat priores metallorum species, vt eas corrumpere queat sic, vt relicta solum communi materia, non propria resultet artis molimine, metalli diuersa species. Idẽ vasa pertractans artificium tigni posse docet,

quod-

quodcumque vis metallum in auri colorem, atque (vt eiusmet propria referam verba) fortè pulchriorem, si fuerit nobile elixir, in quo nihilum errauerit artifex: hoc autem ex loco facilius artem tueri possent, qui essent unã tantum in metallis formam defensuri, nec omnino sine tutela maneret, qui plures tueri vellet formas, non contentus eis, quas Albertus admisit: eius enim rationibus in aduersum cogitatis responderet, non se se quidem eas perfectas, sed quodam modo inchoatas asserere, quas ille admisit in prima rerum generabilium, corruptibiliumque materia. Verum isthæc subtiliora & sunt & habentur, quam vt videantur hoc loco pertractanda, tantum huc sint allata, vt non solum varias tuendæ artis vias non deesse cognoscant vulgi sententijs obligati, sed plures etiam adesse, quam quibus sint vsi veteres artifices, multoque facilius compesci queant qui artem auriferam sine ratione valida deturbare moliuntur sua sede, quam pridem & legitimo titulo, & longa temporum præscriptione, possedit: possunt enim ex ijs, quæ diximus, didicisse, non vno tantum, sed multis modis, aurum fieri posse, multoque commodius, quam sit seculis anterioribus factitatum: nam eorum, quæ ante nota erant, fieri compotes queunt, & artis longo usu creuit industria: subindeque versantibus eamdem rem præclaris ingenijs prodijt solertia: quapropter desinere iure debent à calumnijs

importunioribus uituperatores chemicę facultatis, qui tametsi in eodem numero non sint subtiliores naturę, causas teneant, nec earũ capaces rationum quas philosofi peracute uestigarunt, nihilominus nequeunt, inficias ire unicuique rei uestigium pro suo modulo, non deesse bonitatis diuinę quæ suas effundit dotes, easque arte posse roborari, vt similia progignant: nequeunt item experimenta negare non absimilia veluti odoris parui longissimas afflantis intercapedines fermenti modici, massam farinę ingentem in sublime tollentis Magnetis absens ferrum sibi coniungentis, ęcheneidos animantis vastissimis nauigijs afferentis, moram parui vaporis infecti, quo multa hominum millia pestilentia tabe fiunt: cur enim si quę narrauimus contactu ipso & (vt sic dixerim) quodam quasi aspectu virtutis & potestatis mutant res, ducunt, atque reducunt, quę ni sensu ipso deprehensa fuissent, mortalium quispiam non putauisset antea: cur negauerint mutari nequire metalla, sensus adstipuletur, nec ratio reclamet? cogitent queso, num quispiam vnquam hominum suo studio, suo quoq; labore particulatim potuerit perdidicisse, cur magna Carinę moles à paruo pisciculo detineatur immobilis? cur ingens farinę congeries modico sustollatur fermento? cur minimo rei odoratæ suffitu tota domus abunde flagret, vestesq; renideantur? cur ferrũ nulla machina protrahatur, & in aere pendeat præsente magne-

magnete? Cur tenuis inuisibilisque vapor potestatem habeat regiones cum habitatoribus inficiendi, afferendique pernitiem? Nam quanquam plurima sunt disputata de qualitatibus primis, de intermedijs, de proprijs, de supremis, de immis, de ignotis, vt ad occultarum rerum huiusmodi cognitionem philosophi peruenirent sic, vt quot capita fuerint, tot penè sententias legamus. Nihil tamen aliud quo vtcumque quiescere queat animus inuentum est ad hanc diem, quam quod res cui id tribuitur ea sit, quæ dicitur rerum mutua, amicitia, inimicitiaue, atque vt grecis dicebatur sympathia, quę demum sit abstrusa, quędam natura rerum & indeprehensa, non secus dicendum, cum modico vel vnius vel pluriũ herbarum succo mobile fluidumque argentum sistitur, & obdurescit: cum item hydrargiros alioqui solam ad ignis potentiam prorsus euanidus vel in argentum vel in aurum uertitur: aut cum salis & aluminum tenuissimis grumis, aut diuersis olei aquarum ve generibus, aut rebus alijs vulgo non cognitis id fiat, si quidem vt ars omnibus eiusmodi tam est eius lata & circumquaque protenta consideratio, nihil elementarium, nihil eorum quæ conflata sunt ex elementis pretermittit, componit item, disiungit, copulat, euellit, susque deque vertit, quod suscipit pertractandum, vt variet, vt nouet, vt perficiat, quod vel subterraneis in specubus, vel in terræ superficie

comperit

comperit ad rem, quam sibi proposuit absoluẽdam, fuit apud theologos disputatores quæstio, Creandi ne? hoc est ex nihilo quicquã faciendi, potestatẽ soli Deo propriã & assignatã omnipotentię diuinæ cõmunicare creatæ rei posset ipse creator? & sunt pro alterutra opinione olim dictæ sententiæ, sed vtcumque de creatione statuatur, nulli dubium communicatam non esse aut naturę, aut arti potestatem ea maiorem, qua quicquam priorem ammittit formam, & posteriorem admittit: nam quod natura centum annis fieri dicitur, arte fit vnius horæ dimidio, & sępe in horę parte centesima. Vidi ego monstrante amico non semel, minus decima parte horę disiici metallum, sic, vt sulphur alta petierit, hydrargiros ima: vidi prioris metalli forma prorsus abolita, subito nouam idest auream solertia artis imponi, non sic natura sola, hoc est artis beneficio destituta facit, non ita vetustas fecit, vt ex antiquis libris est planè perspectum, sed opus erat longiore subselio, imitati sunt & plane sunt emulati naturam posteriores, cum fiat singulis diebus perspicuum celerime in sanguinem, carnemque cibum conuerti, siue per coctionem, siue quouis modo alias: nam variæ sunt ab antiquitate, de nutricatione dictæ sententiæ. vnum tantum hoc loco tetigimus modum præcellentem quidem metalla mutandi: alios superioribus disputationibus indicauimus, quos quoniam supra tractauimus, repetijsse longius minime conuenit.

IOAN-

IO AN. FRANCISCI
PICI MIRANDVLAE
D. COMITISQ. CONCORD.

DE AVRO.

Liber Tertius.

DE ANTIQVIS EXPERIMENTIS in auro per artem chemicam faciendo, Cap. primum.

E*GIMVS primo libro de auri æstimatione, monstrãtes, nullam causam inueniri quæ sit efficax ad persuadendum, tantum fieri debere aurum, ut res uniuersas metiatur, secundo varijs allatis opinionibus diuersæ facultatis authorum, subinde probauimus ex principijs philosophiæ, theologis etiam adstipulantibus, arte posse aurum fieri. Tertio quod habemus in manibus & antiqua & recentiora experimenta pertractantes, & factum fuisse, & fieri etiam identidem aurum conuincemus: subnectemus quoque de usu monita saluberrima, ne in abusum & dedecus procliuis lapsus fiat;*

Cer-

Certissimum porrò constantissimumque est, & consensu publico firmatum fuisse, aliquando effectum aurum, & arte, & industria hominum, atque vt ab antiquissimis repetam primum hominem, Vicentius Belloua cēsis magistrum artis posuit, vt inter initia diximus, & per illi proximos perque Mosen ad apostolicum Dominicum & sua tempora peruenit græcis proditur, quod etiam indicauimus non alia de causa nauigasse in colchida regionem argonautas, nec vt poeticæ fertur Iasonem ex æetæ regis domo vexisse in greciam phryxi pellē auream, sed librum ex arietis pelle confectum quo noscebatur quibus modis per artem chemicam fieri aurum posset. Proindeque non iniuria priscis illis phryxeum vellus vocatam esse pellem auream, propter auri faciendi potestatem. Videri hoc & in vulgatis & in reconditis libris facile datur, nam apud Suydæ monumenta latè commendatum idest posteritati in elemento paucis autem & subobscurè apud Apollonium in secundo argonautico, vbi canit phryxeum vellus, à Mercurio positum esse aureum. Quo in loco grecus enarrator scribit Mercurij contactu pellem arietis aurum effectam, quo quid experssius chemicæ fauere arti potest: eius enim ea verba τῆ ἐφαφῆ τοῦ ἑρμοῦ τὸ δέμας τοῦ χρου γένεσθαι χρυσοῦν *Clarissimè verò Charax non tam historia quam philosophia nobilis prodidit memorię, pellem ad quam nauigarunt argonautę non arietis animantis habendam*

bendam ſed methodum fuiſſe confectionis auri ἐσμβ:άνη *vt ille ait*, περὶ ἀλλμενὶν *hoc. eſt membrana compre-henſum, idipſum uitat Euſthathius in Dionisij Lybici geographiam. Quid? quod & in prouerbium ceſſerat græcis vellus aureum, cum quiſpiam de rebus uillibus præcioſas conficeret, ſub inuolucris etiam fabulorum non ſolum occuluerunt ſcriptores antiqui ſcriptum dogma confectionis auri comprehenſum eſſe arietis membrana, quę in domo Regis Ætæ cuſtodiretur, ſed modum etiam indicatum voluerunt & Methodum ſubſignatum, Draconis & Mercurij nomine, ſi quidem notiſſimum apud artis chemicæ profeſſores viuum argentum, & Mercurij nomine & Draconis etiam ſignificari vocabulo. Proinde confectum dici aurum Mercurij contactu, & Draconem peruigilem poſitum ad aureæ pellis cuſtodiam volunt: ſcriptum etiam legimus in orphicis verſibus de raptu velleris aurei fuiſſe ſub arbore quæ phryxeam pellē ſuſtineret pratum in quo multa quæ ſiſtendo uiuo argento conducere creduntur, aperte cernebantur. Nec ſolum fructices & olera, ſed calcantum, ideſt atramentum non calachanton, ſiue etiam pſalachantan, vt à re metallica diſpeſceretur herbarum vocabulum: itaque nō vno tantum loco fabuloſam pellem, ſed librum, quo ars aurifera doceretur velleris aurei nomine ſignauit antiquitas. Nec abeſt à ſimilitudine veri penes vetuſtatem Chryſopieię, ideſt faciendi auri*

ſcriptas

ſcriptas compoſitiones pellis aureæ, et agni vel arietis au rei nuncupatione notatas. Vnde illud Ouidij Poetæ, arboris aureæ nomen par eſt effluxiſſe, quoniam ex arbore fructus expromuntur, vt ex compoſitione deſcripta parantur effectus, qui ſunt in uotis, & illud quoque ſpectare huc videtur furtiuæ deuehat aurum pellicula. Nec defuere qui Tantali quoque diuitias tulerint acceptas chemicæ componi diſcriptæ in pellibus agni: vnde ſit & Pelopis filij & Pelopidarum regnum longe, lateque, propagatum, vt hinc abſonum viſum non ſit quæſiſſe Thyeſtem natu minorem pelopis agnum, hoc eſt in agni pelle faciendi auri compoſitionem exaratam, quam in arcanis habuerit natu maior Atreus, extorſeritque Thyeſtes ab vxore fratris cognitæ ſtupro ex quo & odia & cruentiſſimæ cenę tragediæ meminerunt huius rei, quãquam obſcuro velamento & antiquiſſimi poetæ, & Cicero, Seneca, & Papirius ſupra quoque nobis proditum eſt, Calliſthenis auctoritate, non ex velleribus ouiũ aut uectigalibus, verũ ex metallis extitiſſe diuitias pelopidarum, ſed remotiſſimis etiam ſua vetuſtate rancidis. Non immoremur à phrygibus & græcis ad alias nationes propagata eſt ars, quam maxime coluerint Egiptij ſtudio ſapientiæ deditiſſimi, apud quos Dioclitiani tẽpeſtate tam publica fuit auri faciendi facultas quam agri colendi, quam ſic ad Conſtantini tempora ſua cum auctoritate productam fuiſſe proditum eſt, vt eo tem-

pore

pore philosophus Michael Psellus grȩca lingua libellũ de faciendo auro elegantem composuerit. Dicet fortasse quispiam, cur non extat ars ipsa quæ publicè quondam dicitur extitisse? Dicam ego (vt ommittam plurima quæ responderi possent) cur non extat ars purpureæ tingendæ vestis, non in Tyro solum & Sidone quodam celebris, sed in toto terrarum orbe decantata? nusquam hoc est, sed nec ostreum illud cuius ex sanguine color parabant apud artifices agnoscit, faciendi auri materia in promptu est, & facultas adest pluribus in locis, etiam si in ægipto funditus perijsset: cȩterum nec latio defuerat ante via conficiendi auri, extat enim Plinij testimonium trigesimo tertio naturalis historiȩ libro, qui docuit vnam esse faciendi auri rationem, ex auripigmento, quod in Syria fodebatur pictoribus in summa tellure auri colore. Iussit inquit Caius excoqui magnum pondus, & planè fecit aurum excellens, sed ita parui ponderis, vt detrimentum sentiret, notam rem Plinius prodit ex solo auripigmento, factumque dicit aurum per artem, cuius rei fortasse potuit esse testis oculatus: Vixerat enim superiorum Cæsarum ætate, & non solum vsque ad Caij peruenit imperium. Nec ad Claudium tantummodo, qui post Caium regnauit, sed ad Vespesianum. Militauit enim cum Germanico Cȩsare, res ab eo gestas memoriæ mandauit, Claudium quoque filium eius, qui Caio ex Germanico fratre nepoti suffe-

ctus est in principatu, Messalinamque ei assidentem dicit se uidisse, dum publica ederet spetacula, sub Nerone quoque scripsisse illum Plinius Iunior affirmauit naturalemque historiam Vespesiano inscripsisse, titulus eius indicauit. At sensit Caius detrimentum, fortasse in causa fuit minor copia quam oportuisset, & maior impensa nauigandi conuehendique Romam auripigmentum sensisset is forsam emolumentum, si tanta ei moles astitisset, quantam in Carmania reperiri scripsit Onesicritus, sensisset si ægiptiorum sita percaluisset, quę Dioclitiano cuius supra meminimus fuere formidini scriptum est in græcorum monumentis. Dioclitianum Cæsarem cum ægiptios inhumanè crudeliterque afflixisset, veritus ne arte faciendi auri, qua pollebant reparatis diuitijs ausus summerent rebellandi, iussisse libros omnes chemicę facultatis conquiri atque comburi. Potest id videri apud Suidam in decima elementi collectanea, post Dioclitianum tanta fuit non ex auripigmento, sed ex arena aurea faciendi auri vis, vt publice id fieret ab ijs qui artem tenebant: Dummodo scrupulos quodam aureos Cæsari penderent, qua de causa duę illæ priores in Codice Iustiniani titulo de metallarijs positæ sunt leges. Hæc arena Chrysamos græcis nuncupata dicta est, & Hispanis & Latinis balux, id apud leges ciuiles & apud Plinium satis apparet, vt ne loquar de ridiculis, vocum harum balaca & Chrysamos glosematibus

Accursij.

Accursij. Quidam nostri temporis vir alioqui diligens & eruditus non Chrysamo sed Chrysomon legendum putat, idque vas interpretatur quo funditur aurum, sed Chrysale illi nomen est. Vasi etiam apud Plautum, & tribus nunc inuersis litteris vulgo profertur, Chrysamon vero omni procul dubio legi debet, hoc est auream arenam, quæ quidem non fodiebatur, sed colligebatur ex maris littore, & ex ea mixtionibus quibusdam parabatur aurum. De hac duæ illæ priores leges decernunt, reliquæ de fodinis intelligendæ, quod ex verborum serie, & ex diuersitate vectigalis, siue vt Lex ait, Canonis deprehendi facile potest. Nam chemici scrupulos paucos, fossores vero decimam partem Cæsaris ærario debebant id genus faciendi auri per chemicam. Primum ex septem prodidit Psellus docens arenam esse quandam maritimam littoralemue, quæ aurea diceretur à colore, & à quibusdam arena aurea vocaretur, cuius hæc verba ἄμμος τίς ἐστι παραλία χρυσῖτις καλουμένη ἀπὸ τοῦ χρώματος, οἱ δὲ τοῦτο αὐτὸ χρύσαμμον ὀνομάζουσιν Galenus quoque dum de potestate differerit simplicium medicamentorum de terra sermonem exorsus Chrysitidos, & agyritodos mentionem facit, mox de arena aurea loquitur, & quomodo aspectu lucrum coniectarentur ex quantitate meminit, vt hinc etiam quoddam re ipsa inter balucem, & Chrysamon deprehendas dis-

crimen, quoniam minima Plinio ramenta sunt eius auri, quæ baluce dicebatur. Crysamos vero & si minutissimis constet granulis, ea tanen aurea non sunt, sed aureo colore, & aurum inde multa coctura, varijsque mixtionibus parabatur. Alioqui non ita paucis constitisset metallarijs Cæsaris adnumerari, ex hac ipse aurum extrahere docuit Psellus, & quinque vel sex alias confectiones literis prodit. Multa tamen obtestatione professus, id se facere quasi coactus honesta quadam vi, unde illa eius verba, ὁ δέσποτα ἐμὸς δυνάστης ἡ τῆς ἐμῆς ψυχῆς τυραννίς Ad hæc Alberti testimoniũ extat experimentis, quæ legerat nixum fieri per artem aurum posse, ut potè qui vulgato illi atque legitimo profato (sic enim parerat) assensus fuit, unicuiquem in arte sua perito credendum esse. Quid? quod non aliorum tantummodo sed propria etiam duxit in medium experimenta. Nam de viuo differens argento, ubi substantiam id esse dixisset materialem omnium metallorum, in quo uirtute sulphuris digerentis, & inurentis conciperetur, & argenti & auri partus instar humoris menstrui mulierum, subdidit id cum ad speciem incipit accedere, glandulis hærescere primum, deinde paulatim constare atque conuerti. Vidit hoc Albertus non in terrę speluncis abditisque naturæ secessibus, neque enim eo se se vnquam penetrasse cum fossorum caterua refert, sed uel domi

vel

vel sub diuo, alioqui nec ocium illi fuisset impendentibus montium ruinis id conspicari. Neque enim tam excors tam oblitus sui, ut in immo barathro mersus tam diu morari uoluisset, nulla luce fretus, parua spe reditus, ut esset testis Hydrargirij, sulphurisque nuptiarum, quæ fortè centesimo quoque anno celebrantur, ut pernosceret quo modo tetris in cubilibus fierent: extat enim Arnaldi philosophi & medici nobilis testimonium, atque experimentum litteris proditum, apud legalia monumenta, & additamenta, Gulielmi, qui sibi speculatoris obtinuit cognomentum, scribit enim Arnaldum ipsum qui miris ibi laudibus extollitur, uirgulas auri quas confecisset Romę omni probationi summisisse, idque in titulo refertur de crimine falsi, nec est verisimile ommissam aquam, qua excernitur aurum ab argento certissimum probandi auri, & numeris omnibus efficax argumentum, si tamen eius vsus ea tempestate fuit: sed certè ignis non defuit probatio, in quo si exuratur septies, ficticium aurum euanescit, ut proditum est ab Alberto, qui tamen fuit Arnaldo satis antiquior: sed uti balearicum Raimondum sileam multis operibus nobilem, priusquam ad nostræ tempestatis viros deueniam, referam testimonium Coloniensis Alberti ex ordine minorum de se ipso. Is enim cum scripsisset uolumem de quinta essentia specierum sublunarium, &

quot modis à singulis fermè rebus extrahi posset, adnexuit se potuisse, modo voluisset ostendere quibus tandem ex doctrina ijs peruenire daretur lectori, vt in ictu oculi metalla imperfecta mutarentur in argentum, & aurum, eiusque rei sententiam reuelatam sibi asserit modo intellectili, cum retineretur in carcere vetari, aut se ne penderet eam ex sui oris decretis contestatus, vt ille ait communibus euangelicis uiris quo nomine ordinis veras Sancti Francisci subuentos institutis appellauit, ne maligno demone instigante prolabantur in alchemicas operationes, quoniam philosophorum nemo suis in libris veritatem aperuit, sed obtexuerit in parabulis incompræhensibilibus proinde non dari, vt ad sublimia illa chemicæ facultatis arcana perueniat quispiam, nisi per altissimam contemplationem vitamque sanctissimam, qua mens eius Deo coniuncta fuerit, quod paucissimis asseruerat esse concessum.

DE EXPERIMENTIS NOSTRE TEMPESTATIS in auro conficiendo ubi multa de præcellentia chemicæ facultatis. Cap. ij.

CERTISSIMVM est non auribus modo, sed oculis, & multorum, viuentium, & meis etiam cõprobatum, ætate mea factũ esse per artem metallicæ conuersionis, & argẽtum & aurum sæpissime, nec una tantum compositione, sed plurimis: nec moueor ad id comprobandum voluminibus paulo ante lectis a me, & dicatis Leoni Põtifici Maximo, quæ veram artem indicare videntur: tantumque est vt abnuant experimenta vt auctorum alter qui scripsit carmine librũ sic exorsus sit.

Auriferam paruis animi pro uiribus artem.
Quæsitam nobis & longo tempore partam
Atque ita etiam aliam Chrysopeiam clauserat de se
Canens, sic Alter Iason,
Auræa fælici deuexi uellera colcho.

Nam poetis facile verissimile scribitur pro vero tantoque magis, quod ille poetarum more scribere se satis prodidit in calce prioris illius voluminis, cum de portis cornea, & eburnea fecit mentionem: historicorum etiam multi non sunt hac in causa inter oculatos testes ha-

bendi, qualis ille mihi videtur, qui scriptum reliquit in suo quodam magnæ molis volumine tres vel quatuor compositiones sistendi mobilis argenti & auri conficiendi, isthæc enim missa faciamus. Referam uero primum quæ mihi sunt auribus, deinde quæ oculis compertissima, obijt ante paucos annos Nicolaus Mirandulanus sacerdos ex minorum ordine senex nobis notus atque integer vitæ, scelerisque purus, ac præterea multę abstinentiæ multæ solitudinis, & qui uiuus mortuusq; apud suos sodales magnę sanctitatis est habitus, & diuinarum particeps reuelationum, quarum nonnullas ad me in Germaniam per te coniunx missas recordari facile potes, & prędictum & bellum, quod sub Julio Pontifice Venetis illatum est. Is & Bononię argentum & Carpi aurum ex arte fecit multorum testimonio, fecit & Hyerosolimis vbi multos annos religionis gratia moram traxit pręses sui ordinis viris, ibique se se aurum fecisse, mihique id ore suo retulisse, viuit adhuc, qui contestetur, narrauit etiam mihi nuper Antonius chirurgus Mirandulanus eius ex fratre nepos, patruum sibi libere ingenueque confessum auri faciendi artem percallere, librumque manu ipsius scriptum diuersis de rebus ostendit, in quibus & ratione, & socij testimonio, & duobus etiam experimentis comperij auri faciendi artem, ibi quidem sibi notatam. Alijs vero multarum interpositione rerum sub obliquis etiam sermo-

nibus

nibus planè dissimulatam. Pręterea fuit inter mortales ætate nostra Apollinaris ex ordine prædicatorum sacer dos boni nominis, qui non dubitauit amicis affirmare se se modos plus viginti constanter tenere, quibus verum aurum conficeret. Nec aliud ipsi peractis quę ad religio nem pertinebant vbi se se libentius animi causa versa- rent habuerunt quam in nouis inuentis conuersionum me tallicarum rati non sine ratione ea communi usui pro- desse magis quam singulis diebus in literarijs versari prę lijs philosophiis altercando, videbãtur enim fortassis phi losophię id esse proprium & medicinæ, cuius antea pro fessores fuerant, legerant apud Aristotelem vnius rei generationem alterius esse corruptionem, id vero non in vniuersum sed particulatim fieri legerant etiam elemen ta misceri & quæ de ipsis coalescunt elementis permuta ri: Norant Deum & naturam nihil fecisse frustra, compertum habebant hominem naturę inferioris princi pem constitutum, cuius ingenio fieri per naturam pos- set quod nunquam fieret sponte naturæ, si ea esset homi nis ingenio destituta, hoc in insitionibus arborum, in pi ctura, in medicina, in omni fere vitæ munere, si con spicuum erat, cur esse deberet obscurum in metallis, adeo magna vinctis societate, vt aliud sepænumero delitescat in alio, spectare huc solertium naturam ingeniorum de bere norant, vt contenta non sit generatim solum, & in communi res naturę cognouisse, sed aspirare suapte

ſponte ad notitiam, quę per partes inſinuetur, ſenſuiq; ſubijciatur, diſputationes Cyclicas in incerto vagari, & qui eis nimio plus ſe ſe dedunt ſuas imaginationes pro veritate colere ſolere, at ſenſui patere, & hominum publica conſenſione firmari, ex arte chemices prouenire poſſe apud humanam ſocietatem magnum & precellens emolumentum, quo mortalium multifariam ſuccurratur ægeſtati: quandoquidem inuenta eſſe plurima remedia vulnerum & morborum ex olei diuerſis generibus confectis arte, vt loquitur vulgus alchimiſtarum, ad quos Meſues medici ſententia remittunt ij, quibus ſalubris olei plurimus expectitur: nec non alexipharmaca plurima quæ de multis rebus inter ſe ſe mixtis multaque coctura dependeant ab eis parari tam rudes quam eruditi cognouerunt: aurum poſtremo conficitur, cuius copia quandoque miſera pauperum ægeſtas leuata eſt: ſed vt ad experimenta vnde videor digreſus, redeam, ſcriptum erat. Romæ publico in templo, neſcio an clade recenti dimotum fuerit epitaphiũ auri ex plumbo collectori, fuit ante paucos annos Venetijs, qui publico multorum nobiliſſimorum virorum teſtimonio, ex re paruula, quæ nec piperis grani quantitatem excederet, magnum ſatis auri pondus ex viuo argento confecerit: fuit in ditione mea qui tribus teſtimonijs ex re triticeum granum æquante viui argenti vntiam, verterit in probatiſſimum argentum,

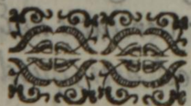
atque vnum ex his qui viderunt cum alloquerer, ab eo audiui se quidem diligenter conuersionem inspexisse rei, colorisque cinerei fuisse medicinam, qua confecta est transmutatio. Venio ad ea, quæ nostris oculis citra uelamen patuere, viuit ad hanc diem vir mihi notus & amicus, qui plus sexagies suis manibus ex rebus metallicis aurum & argentum confecit me presente, nec vna tantum via, sed multis id est assequutus: vidi etiam in confectione aquæ metallicæ, in qua nec argentum, nec aurum, nec item sulphur, aut hydrargiron auri principia ponerentur ex insperato argentum, simul & aurum generatum fuisse, sed non ea quantitate vt frequentari posset, minus enim lucrum quam impensa: vidi quoque, vt inter operis initia prodidi, sæpenumero & argentum & aurum propigni, seorsumque illorum effusa grana & in argento non parũ auri delituisse: vidi aquarum vi ex ære argentum minimum tamen extrahi. Atque vna hęc est, vt ante diximus, auri, argentique faciendi ratio, sed non multum extimanda, cum ex imperfectioribus metallis id, quod inest perfectorum eruit, cum vero non ex metallis, sed metallicis rebus fit aurum, maior aliquanto paratur vtilitas: sed rem hanc vt veram ita variam sæpenumero contingit experiri, est alius vt existimo inter viuos adhuc, neque enim constant illum inter eos versari desiisse, cui quoties libuerit suis ex furnulis promitur aurum, parua impensa,

paucis-

paucisque diebus, quod pro auro purissimo vendit publicis in officinis, artis & naturę beneficio magis inuitatus quam egestate, quippe cui satis amplę sint opes, amplissimę vero artis industria. Viuit ad hunc temporis articulum nisi paruo antea diem obierit interuallo vir cui non desunt opes ad tolerandam personæ seminobilis conditionem cuius manibus æs uidi conuersum in argentum, & aurum quodam succo, siue herba, siue fructicis, & igne præpotenti vim suam in id metallum adigente. Non desinam referre, quod mihi narrauit inops quidam se se per quietem assequutum, atque opere mox idem comprobauit is dum anxius esset animi, nec satis intelligeret quo se uerteret pro tolleranda fame premebatur enim annonæ caritate maxima, præmebatur ære alieno, præmebatur ingenti numero filiorum, se se tradidit sopori, conspexitque cælitem quendam catalogo sanctorum adscriptum, qui faciendi auri artem per enigmata docuit, deinde aquam subindi cauit, qua vteretur ad aurum conficiendum, ea ille usus aurum fecit, primum ex se se, non tamen magni ponderis, sed talis tum vt inde parauerit uictum familiæ, ex ferro quoque bis aurum fecit, ex auripigmento ter, uel quater, & asperimento mihi fecit manifestum, auriferam artem non uanam esse, sed veram, ea de causa enigmata ipse paulo post animi gratia, exametris versibus exaraui, quorum nonnulla citaui supra, proemium

que

que & epilogum adposui, ubi de eo, qui sit vere diues ipsis carminibus etiam disserui. Vidi alium qui duobus modis in verum argentum, cui mixtum erat aurum verteret, viuum argentum vidi ex cinabari quibusdam adiectis rebus excluso & argento, & auro simul aurum fieri, simul argentum, vidi ex mera cinabari olei cuiusdam simplicis admixtione aurum & argentum sed parui momenti, uidi sæpe hydrargiron, & qui erat ex plumbo & ære detractus, & in argentum, & in aurum trãsformari. Demum superioribus diebus & oculis hausi, & contrectaui manibus aurum quod me inspectante factum fuit ex argento trium circiter horarum spacio nulla prius argenti facta uel in viuum argentum, vel in aquam conuersione, hoc est in primam metallorum materiam, vt hinc ipsa reuincantur esperientia, qui cum artem transmutandi metalli defendant, eos tamen calumnientur, qui contendunt id posse fieri, nisi prius ad materiam metallis communem redigatur id metalli, quod transmutatur.

Com-

COMMONITIO EORVM QVI IMPRVDENTER uituperant peritos faciendi auri, quibus prę alijs naturæ scrutatoribus philosophi competat appelatio. Cap. iij.

SAT isthæc exempla ratione & auctoritate multiplici communita, putaui fore uti me ipsum ut alios exercerem tibique satis in parte facerem, & quæ scio esse certissima ad multorum caliginem ammouendam patefacerem: neque enim me continere potui, vt quępiam non scriberem & tui causa & admonitionis illorum, qui ferunt imprudenter sententiam eorum quę non cognorunt. proinde precium opere mihi videbor fecisse, si commoniti sic fuerint a me vti discant non contendere: deinceps & asserere, quæ ignorant ipsi, sciri ab alijs non posse, & quod est deterius, detestabiliusque vel criminis reos agere, vel tanquam suspectos amentiæ prorsus exsibilare viros, qui artem auri faciendi vel rite tentant, uel exerceant perite, & quod est non minus cōmiseratione quam risu dignum adscribere maligno demoni, quod Deo omnis veritatis auctori quod bonis spiritibus, quod naturæ, quod arti, quod industriæ sic adscribendum; Quid enim est, quod vertatur in dubium, si

potestas

potestas & astus dæmonis ducatur in medium, an experimentis chemicę facultatis quispiam non imperitus sublimiorum, etiam non inscius litterarum eiusmodi vituperatores ita compescet, vt & partus earum matris, quo ipsimet nati sunt, sub ambiguo reponatur. Cum dæmon prauus potuerit in formam versus, non Amphitrionis, sed mariti, aut cuiusuis alterius cõpresisse matrem uirum arbitratam esse, qui liberis daret operam. Nota est historia de conceptu & Macedonis Alexandri, & Seleuci regis, & longo post tempore Merlini, multifariaque apud nostros theologos, & antiquiores, & neotericos, prodita literis succuborum & incuborum dæmonum, ijsdem in rebus improbitas, atque fallatia, an & sanitas de arte medicina ducta calumniã patietur, cum se se immiscere queat dęmon, & affere uel morbis uel vulneribus inuisilia remedia, & alia facere permulta, quorum & alij meminere, & nos etiam eis in dialogis, quibus titulus est strix siue de ludificatione dæmonũ, ut ommittam Hyppocratis principis medicorum decreta, quorum Apollo falsũ gentium Deus auctor est habitus à uetustate multifariam oraculis ælusa Dæmonicis, quæ decreta sumpsisse Hipocratem de templo Æsculapij concremato, supra iã diximus memoriæ proditum esse, eorum tamẽ decretorum apud nostros est usus quatenus habentur ueræ: Quoniam omnis ueri Deus maximus optimus primarius

auctor

auctor est, proinde vituperatores discant reprehendi ab Aristotele qui paucis inspectis ferunt sententiam: Discant apud iure consultos improbari vt inciuiles qui iudicant tota lege non perspecta: Discant vehementer damnari ab Anneo, & irrideri Claudium Cæsarem qui lites dirrimeret vna parte tantum audita, & sæpe neutra: subinde condiscant fieri quidem aurum posse per experientiam sine subtiliorum cognitione litterarum: sed esse non posse consumatum numeris omnibus artis chæmicæ professorem, qui naturalem philosophiam probè non percaluerit, & ad sensus experimenta deduxerit ea, quorum vaga consideratione torquentur plurimi, ea inquam tractata sæpe firmata, nunquam beneficio tamen experimentorum sępenumero comperta. Cur philosophi nomen adscribam ei, qui philosophicæ auscultationis quosdam libros viderit, sed herbarum, fructicum, metallorum, lapidum, illorumque potestatis & commistionis, & conuersionis fuerit prorsus ignarus. Iustius ei competet appellatio philosophi, qui res primum naturæ generatim nouerit, deinde per partes sublunarium, subterrenorumque germinum vires percaluerit? vt hinc rerum inferiorum concordiam, & litem, subindeque generationem, interitumque mente percipiat: conscendatque in admirationem diuinæ maiestatis, quæ homini non solum donarit, vt res abditas, & in uisceribus terræ conclusas agnoscat, sed eas etiam

domi

domi constituere queat eius ipsius munere & adiumento naturę: proindeque multis nominibus iuuare mortales, & in corporis bonis & in externis facile possit. Num qui hęc tenuerit tanto garrulis antestabit disputatoribus, quantum corpus vmbrę corporis? quantum veritas mutabundis, & dessultorijs operationibus: nam si verbis antecellerat facta, si pręstat facere grandia quàm loqui, competet verius eiusmodi viro philosophi nomen, atque, pręstantius an prętulerit equus rerum æstimator eum, qui rem demonstrat, ponitque sub oculos illi, qui tantummodo suis immaginationibus fretus vel per communes dialecticę facultatis locos, uel per metaphisicas conceptiones sibi quicquā sapere uideatur, nunquam certus, semper anceps, semper in argumentis translatitijs occupatus, huic certe sophistę nomen, illi sapientis antiquitas tribuisset, non reclamantibus Peripateticis, quorum dogmata recidunt ad sensum, ex quo suas promere sattagunt probationes. quo sensu chemicę facultatis periti spernentes eundem promunt in repugnantem aduersarium, sibique parant ex illo victoriam: proinde neque temere neque sine ratione propensioneque reperias dictum a gręcis eiusmodi viros sapientes esse eorumque decreta nuncupata.

Apud Arabes vero ipsorum instrumēta etiam lutum, quo solent vti chemicę professores, donata

ſunt titulo ſapientiæ, tam rudes vero quàm periti nouerunt artifices, ab ipſis quos nominauimus edocti omnibus eis qui organicas ſiue inſtrumentarias exercent artes, ante ſtare cum notum ſit, (quis eſt enim is qui neſciat?) inter homines, quibus cum viuimus multis iam ſeculis conueniſſe vt aurum metiretur externa omnia, quæ peripatetici bona, ſtoici commoda nuncupauerunt, & quod eſt mirandum magis proprium corpus non parua pars mortalium diſcrimini mortis exponit auri conſequendi cauſa, vt impios illos ſuique prorſus oblitos prætere am, qui animam etiam poſtponunt auro, quo certe & abutuntur improbi, & probi, ac bene morati vtuntur recte, quibus ſi cælitus demiſſum eſt, hoc rariſſimum munus, ut maximas eos gratias Deo & habere, & quoad fieri poteſt referre, conuenit, ſic nulli omnino mortalium quantumcumque diuiti, quantumlibet præpotenti debent inuidiſſe.

SIVERE

SI VERE COMPETIT AB EXTERNIS CVIpiam diuitis appellatio eam peritis auri faciendi per artem chemicam iure competere Cap. IIII.

ERTE fuit apud antiquos, quis esset diues, & quomodo nuncupandus, non parua quæstio philosophis, oratoribus, poetis non intacta, cum ille de Crasso, an tu solus diues? Vnde alius, qui sola diuitē philosophia metitus est, sed & diuitem agri, & positis in fænore nūmis diuitem. Pictæ quoque vestis, & auri diuitem, qui opinarentur non defuere; Qui uero diceret illum proprie diuitem, qui religione in primis imbutus Christi, deinde syncera sanitate polleret mentis & corporis, demū argēti, atq; auri faciēdi potestate prǫditus esset, neutiquā uideretur improbādus? nā qui bonis animi prǫcipuis caret omnino est pauperrimus, tantum abest uti sit diues, nec id ipsum nominis ei merito communis fiet, qui miseria corporis laborat, identidem semper egens optatæ sanitatis & qui securas belli non erit, pendebit semper à nutu principum, & qui peregrinæ vacat mercaturæ, aut latrones semper horrebit, aut iratum mare, & qui ruris opibus incumbit sǫpenumero metuet noxiam frugibus intemperiem, qui vero lucris inhonestis vacant & fǫ-

H nerat

neratitijs mentis incumbunt, preterquam quod male audiunt bene institutis hominibus, proprio etiam sceleratæ conscientiæ morsu torquentur, si quo pacto inter diua iure poterunt numerari, quando etiam paratæ ab attauis usque diuitiæ possunt eripi facillime, regna & principatus sæpe mutari nescit nemo, qui nouit etiam mendicatum victa carthagine panem, at eam artem, quæ in animo sani hominis est, quis abstulerit, quoad vixerit? quis prohibebit vbi vbi terrarum fuerit, modo ignis adfuerit, & certi non defuerint aut liquores aut pulueres, quo minus aurum sibi non conficiat, certè quod multis hominum millibus, Germani, Pannonijque principes multis mensibus eruunt è montium speluncis profundissimis, quod que etiam vix triennio magno classe sibi parant hispaniarum reges cum è Bethycis & Lusitanis portubus oram soluentes atlanticos & indicos fluctus metiuntur, vt ignotas inuisant regiones auri feraces, id artis aureæ compos, & minori impendio parat, & maiori cum lucro, paucisque diebus vel domi vel in hospitio considens paruo, etiam sæpius ministrorum famulitio, quam rem oliri in eis, quæ ante citauimus aureis argenteisque enigmatibus carmine placuit significari.

Diues agri diues pictai vestis & aulæ
Præcelsa & regni nunquam est me iudice diues,
Nunquam etiam diues puppi si fretus hybera

Per mare atlantiacum Boreæ contemptor & austri
Vsque coloratis gazas conuectet ab Indis,
Ille autem diues celso cui mittit Olympo,
Æternus genitor votis optare secundis,
Quicquid mortales possunt, cum lumine recte est,
Imbutus fidei, sanamque in corpore sano.
Mentem habet, externis etiam quæ commoda visa
Non bona Chrysippo rebus vallatur opimis,
Sed quando humani generis pars maxima sese,
Heu misera argento semper metitur & auro,
Ditior ille quidem, nunc passim creditur arca,
Qui plena fruitur, & abundat vtroque metallo,
Acceptosque domi nummos aliena remittit,
In regna vt numero, numerum reserata tabella
Multiplicet, lucrisque nouis, noua fænora iungat,
Quæ princeps, populusq; rapax predentur & unda
Mergantur pelagi, & bellis rapiantur iniquis,
Hic mihi semper erit diues, magis ille caminis
Qui trahit è proprijs argenti pondus & auri
Annua centene superet quod fænora mensæ
Absque dolo prauo, sine ui, sine fraude maligna
Impensa fretus pauca, paucisque diebus
Quod lucrum nequeunt reges populique nec hostes
Irati auferre, aut vasti inclementia ponti
Purgamenta soli, nam flauum vertit in aurum
Quomodocunque libet, soli sibi conscius ipsi

Vt ſatis appatre a, quod attinet ad externa,
Illum facile omnia tenere, qui tenuerit artem auri faciendi, vt in caſſum pandoram illam ſuam iactauerit antiquitas fabuloſa, & oſtentauerit fruſtra ſuam illud κέρας ἀμαλθείας.

I

QVOD AVRVM MODO F CTITIVM NON ſit, quod nec licere vendi probabilius videtur, ſed factitium & ſyncerum deterioris non ſit inter medendum conditionisque natiuum & foſſile, ſed ſæpe melioris.
Cap. V.

FFERRET etiam is multum mortalibus intermedendum opis modo ferat aurum aut ægrotis aut ſanis emolumentum, ſi quidem omnibus qui preſtantiores litteras nouere notum eſt aurum arte confectum, ſi verum ſit, eius eſſe prorſus eſſentiæ ſiue ſpeciei, quantum ſpes communi vſu dignoſcitur cum eo auro, quod aut elicitur ex terræ cauernis, aut de fluminum colligitur harenis, & easdem illud habere ad communem vſum proprietates, quibus pollet aurum de fodinis erutum: metallicis eorum enim exploſa ſententia eſt, qui cōciliare diuerſas opiniones eo moliebātur, quod cōcedebant alterū arte fieri poſſe, negabāt alterum. Neq; enim vnquā ſine ſuis qualitatibus ſiue ꝓprietatibus ſeu mauis

dotibus inuenitur natura corporea, nec in cognitionem alicuius essentiæ, si naturam sequimur peruenire unquã possumus eis abolitis dotibus. Proinde censuit Aristoti les easdem ipsas conditiones, quæ quamquam multæ & variç vno vocabulo συμβεβηκότα hoc est accidentia nuncu pauit, ad cognoscendum id quod est, videlicet rei naturam, nos iuuare: si verò aurum arte confectum eandem teneat essentiam, tenebit quod est consequens easdem qua litates cum eo, quod natura peperit auro, atque ita eiusdem prorsus erit precij, & tanti æstimari uendique licebit, omnia diximus accidentia quæ quidem ab auri tractandi peritis queant internosci, non eorum quædam, aut etiam plurima, quoniam si vel vnum deesset ad integritatem, id falsitatis nomine suspectum haberi posset: & quanquam ij, qui de moribus disputant, volunt fictitium aurũ vel argentum pro fictitio quod sophisticum dici solet, vendi licere, vt scilicet tanti veneat, quanti iure faciẽdum est, si rite æstimetur: nihilominus, quoniam aliud præsefert primori aspectu, aliud gestat clausum in penetrabilibus, res est plena periculi: propterea nunquam in eorum ego sententiam pedibus manibusque concesserim, quãdoquidẽ possũt minus prudẽtes, quorum magna pars versatur inter mortales, aperte deludi. Accedit huc quod substerni uidetur fraudolentis hominibus semita quæpiã falsæ furtiuæque monetæ per confectionem auri, argentique fictitij, quod sophisticũ nuncupatur. Nã quaquã di

uersa sunt munia faciẽdi cudẽdique metalli, diuersęque artes & habeantur & sint quæ alterutrum parant: quoniam altera præcedit, subsequitur altera: nihilominus impostores faciliorem videntur doli, mali, viam nacti, qui metallum iam habent falsum, quam qui legitimum conantur peruertere mixtione deterioris: nunquam vero malis hominibus augenda est faciendi maleficij commoditas, hac de causa fortassis magnus Albertus dum artem qua mutantur metalla tanquam ueram reliquisset, eam vt falsam sustulit, qua colores tantummodo vel auri vel argenti mentiuntur artifices plurimi, qui ubi fuluum auri pallorem & alborem argenteum putant se minoribus indidisse metallis, exultant veluti compotes artis facti, & emptores planè ludificantur: constare quoque potest uiris prudentibus, si verum est aurum, quanquam factitium, non natiuum, dummodo fictitium, falsum, sophisticumue non sit, exhiberi posse, mixtũ cibis alexipharmacis, aquarum decoctis, non secus, ac id quod erutum dicitur è latebrosis terræ cubilibus, multoque etiam vtilius, quam quod nota principum, aut R.P. signatur hoc ipsum: quoniam multos latet, id negotij latius explicare tentabo: noui enim qui tametsi aurum conficere norant, docere tamen eius conficiendi artem amicos & affines recusabant, ne abuterentur ea scilicet veriti, hoc est ne factitium aurum aut viui argenti, aut alicuius rei, quæ noxia putetur

si ea

si ea vescamur, naturam saperet. Audierat enim fortassis illud, miscuit argenti lętalia pondera viui, cogeret vt celerem vis geminata necem, & facile quorundam legerat libros, affirmantium proprietates natiui auri, præcipueque lætitiam afferrentis & repugnantis lepræ, non reperiri in auro factitio, quibus tam ritè repugnauit Timon inter disputandum de rebus metheorologicis, quam perperam admisit astrologicas imagines ad auri confectionem accersendas: liberauerim ego eas qui hac suspicione laborant ab omni metu: nam si verum est, aurum quod fit per artem veram auri tenet essentiã, & quod est sequens accidentia omnia, quæ secundũ naturam fluunt ab ea, vt ante monstrauimus: ergo & lætitiam afferret, modo eæ sint partes auri, & aduersabitur lepræ, si ad aurum id pertinet; At dixeris fortasse, in aurum quod ars mollitur & viuum argentum & alias quoque res uenenatas ingredi. Affirmauerim & ego ex rebus eisdem immis in terræ sedibus aurum procreari. Deinde subdiderim posse per artem fieri aurum multifariam, non vno tantũ modo. Adiecero & illud si quæ forte adhibentur ad artem complendam venenata fomenta, non ad essentiam rei quæ fit ea pertingere, sed haberi inter instrumenta transmutationis huc, & illud etiam attulero viuum argentum, cum vel in argentum solidum, vel in aurum est redactum, vt viuum argentum esse desijt, ita lætalem ammisisse

proprietatem; siue ea fluxerit de occulta qualitate, siue, vt placuit Alberto de manifesto asumine, quod ex frigore & humore coaluerit. Nam & si gradum frigoris, humorisque secundum superare noluit, neruis tamen ob id nocere decreuit, quãquam sunt qui malunt nõ frigida viuum argentum, sed calida esse natura, idque de ipsius assensu facile nonnullisque alijs qualitatibus tueri contendunt: neque autem omnis erim permultas conuersiones, ea omnia quæ venenata dicuntur purgari beneficio ignis, & aliam formam, aliamque naturam induere, quod sanè contingit etiam in subterraneis specubus, vbi sulphur, æs, viuum argentum conueniunt ad promendam substantiam auri; Quod quanquam apud eos qui contra sentiunt saluberrimum habetur, tamen ea quibus conficiebatur antequam mutaretur & diuersam naturam esset nactum, etiam apud eosdem inter noxia computabantur, si dixeris habere in se rerum naturam parata quępiam alexipharmaca quibus careat ars. Dicam ego, quisnam est, qui consuluerit ipsam naturam, cum pareret aurum? quis percontari poterit obstetrices naturæ, vt ad præscriptum noscere queat, quænam auersantur, quænam repellantur, quænam sint ab omni suspitione libera, quænam sint quæ priusquam conueniant in id operis, ammittant virus, quænam sint quæ inter id parandum, aut postquam illud effecerint, exuantur eo, confirmari possent hæc exemplis

anima-

animalium, quæ ijs vescuntur salubriter, quorum esu necarentur, alia in causa est coquendi & transmutandi uaria uis, à diuersa manans animantis natura. Atque iterum exemplis uenenatarum rerũ uti possemus quæ mistionibus concoctionibusque quibusdam euadunt salubrica, ut in theriacis antidotisque plurimis plane compertum est: contra quoque fit, ut ex salubribus fiant perniciosa, nulla adiecta forinsecus noxia qnalitate, sit in exemplo gallinaceum ouum, quod crudum si fuit plerisque omnibus excitat nauseam, si leniter coctum ut sorbitioni sit aptum, mirum perquam est salubre, si penitus induruerit igne nimio inter ædulia noxia præcipue numeratur. Dissultat enim non tantum ex uaria rerum mixtione uaria natura, uariæq; proprietates efluunt, sed ex coctura vel nimia uel minima. Ad hæc cum factitium aurum non distiguatur à naturali per humanã cognitionem, alioqui nec esse, nec dici posset eiusdẽ speciei si diuersis accidẽtibus, quę ducũt ad rei substãtiã cognoscẽdã secerneretur, cũ inquã nõ distinguatur, iã nullum est periculũ, iam nulla causa periculi, Quoniã aurum, quod coquendũ in cacabo ponis quod radis, quod percutis, quod in subtilissima ramenta dissecas, quod in aqua mergis feruentissima buliẽdum, nescis tu prorsus è uisceribus terrę sit errutum, an hominis arte confectum. Adde cũ antiquitus effectũ aurum aliquando sit, alioqui nõ stetisset ars apud plerosque, sed ab omnibus locis gẽtiũ

omnium consensione fuisset explosa & exibilata, ne dum viuus homo reperiretur, qui iactaret se artis eiusdem octingenta iusta volumina, & præterea septem supra trigintamillia præcepta legisse, cum antiquitus inquam sit effectum, quod & experimentis iam probauimus. Quid habes tu aut causæ aut argumenti vti factitium a natiuo dispescas. Num signum aut inusta nota, quoniã ita vetustas vt ætas nostra signabat aurum nota virorum principum, & ad officinas publicas conuehebat secernendum, Non color, Index enim lapis tanquam honorarius arbiter inter pares colores pro neutro dat litem. Non pondus, quando quidem bilanx non diuergit ab examine. Non teneritas, mollitudoue, cum utrumque flectenti tractantique non reluctatur. Non effectus, nam que aut comesto aut epoto auro, id iure non potes adscribere, quod alius diuersæ ascribet rei, ratione nullo pacto leuiore: cum enim plura simul non seorsum assumuntur ad quidpiam efficiendum, si diuersi promuntur effectus, cui natura rei diuersitatem eam debeas adscribere, certo non moueris, nisi diuersas rerum illarum naturas quæ simul conuenere seorsum percallueris: nũquam enim deerit ocasio quod alteri adscribitur, adscribendi alteri, tantoque se se illa præbebit amplior, quanto fuerit aut maior mixtio, aut magis numerosa congeries. Itaque si nescis distinguere uerum aurum quod partu naturæ nactus es ab eo quod tibi peperit artis industria, nunquam rite propinabis

nabis aurum. Nam aut omne habendum noxiũ ſi quodpiam dicatur inſalubre, cum non habeatur, uti vidimus legitimum diſcerniculum, aut omne ſalubre, ſi aurum, quatenus aurum naturæ hominum conuernire dicatur, aut omne dubium, ſi alterum ab altero non ſecernis, uel lapide Lydio, vel examine vel aqua demum cui nomen eſt inditium a partitione, quoniam aurum ab argento diſpeſcit, atque ita ab alterutro pernitiẽ nõ excludis. Quid? quod ſi vllum eſt ſalubre, id tamen quod nota principum & rerum publicarum in uſu eſt ementium, & vendentium, putandum eſt inſalubre. Miſcetur enim æs vt lapis heraclius de eo fecerat coloratius inditium. Miſcentur & alia non nulla, factitium quoque ſal acerrimum, quod ammoniacon hoc eſt harenarium falſo nomine citatur, Nitrum etiam quandoque & id viui argenti noxium, cui nomen factum eſt ex eo quod in ſublime tollatur, quorum omnium concoctione contrahitur virus: æris enim rubigo recrementumue, quàm ſtomacho noceat, quis ignorat? vt prætercam alia quæ diximus pernitioſa, quorum vſus eſt in aſuſcendo aureis nummis fulgore apud argentarios & ſabros auri: colorant enim aurum ſuapte natura pallidius uti magis emicet, atque corruſcet; & de ſalubritate ſatis multa, nunc artis modum ſubſignemus & uulgi falſam opinionem refellamus.

COM-

COMMONITIO MVLTIPLEX EORVM, qui auro per chemiam faciendo nauant operam, simulque uulgatæ illius quæstionis cur plurimi sint inopes, qui auriferæ arti uacant dissolutio. Cap. VI. & ult.

EOS autem qui per artem quærunt aurum monitos velim, ne supra facultates se se dedant experimentis, ne ue ob id certiora dimittant studia, neu magnas sibi polliceantur diuitias, neu principatus affectent & regna uana spe lusi. Vt enim Deus non promittit omnes homines tenuioris (vt uulgo dicitur) fortunæ, qui aut gloriæ student, aut mercaturã exercent eos, aut regno principatuue potiri, aut ingentibus affluere diuitijs, vt etiam noluit eos omnes qui litterarum studijs incumbunt antiquorum uel æquare gloriam, vel superare, non secus putandum hac in re, vt magna sic perdificili & rara, quandoquidem sua dona Deus pro arbitrio distribuit suo, non nostro. Nam si uana noxiaque cogitauerint, qui parant aurum & quærunt mutare metalla, si plus nimio sibi promiserint, & in aere (vt dici prouerbio solet) castella ędificauerint, facile se se decipiendos, & eludendos agnoscant. Cum a se ipsis, tum ab improborum & spirituum & hominum fraudo-

fraudolenta nequitia. Memini edoctũ olim quẽdam, ab amico cui factum dicebatur supernũ oraculum se se quã quæreret auri faciendi facultatẽ non indepturum, si ad superbiam, si ad nocendum abuteretur, concedendam si eius compos euaderet in bonũ animæ & corporis. Noui aliũ, qui mihi asseruerit semel se ex mobili argẽto quod viuum dicitur stabile, verumq; argentum confecisse succis, & folijs herbarum, idq; vendidisse peritis explorandæ metallicæ veritatis, eisdem mox vsum se folijs frustra, & quod semel perfecerat nunquam alias, quanquã id sæpe tentauerit perficere potuisse. Alium noui, qui adhuc apud viuos moratur, cui cũ argentum & aurum circiter quindecies per artem effectum esset, amisit artem eam, accepitq; oraculo socij per quietem habito id ingratæ mentis vitio contigisse, vt hinc etiam veritatem apostolici dicti condiscamus, neque qui plantat, neque qui rigat est aliquid, sed incrementum dat Deus; Retulit quidam mihi se se aurum ex argento fecisse semel magna copia, secundo eisdem se vsum rebus fecisse quidem sed minima semper quantitate, sic vt detrimentum lucro maius esse supputauerit. Venisse in mentem vti detrimẽtum effugere posset, si non ex argento sed ex ære melioris conditione metalli se se consequi experiretur, idq; se coniecturis firmis nixum tentauisse, cumque in eo fuisset vt rem se se speraret indepturum miris modis euenisse, vt nihil omnino consequeretur. Aliquando euanida

materia,

materia, aliquando casibus varijs intercurrentibus, eius tamen conditionis, vt aperte cognosceret impedimenta aliunde quam ex humana potestate proficisci. Idem affirmauit ab amico, qui expertus hoc ipsum fuerat accepisse, qui cum ex cinabari fecisset argentum optimum sepe numero sese postea insistentem operi maiore cum diligentia semper euentu rei fuisse frustratum, tu autem rationibus euenta confirmato. Nam in ijs, quę de terrę cauernis eruuntur, tibi maxime necessaria etiam mõstra, quandoque & abortiuos partus uidebis, prodit in naturalibus quæstionibus Anneus Seneca, sicut in nostris corporibus sic in illis humores sæpe vicia concipere, cum uel ictus, vel loci quassatio, vel senium, aut frigus, aut æstus corrupere naturam, vt mittam & ignis uel exuberantiam uel defectum, & artificis, vel imperitiam uel indiligentiam, sileãq; maligni dæmonis multiplicia commenta, sed & si omnia, quæ optas ex uoto etiam affluxerint, non autem tibi Dei adsit munus operam perdes: & cum tempore iacturam facies impensarum, quę quidem in nostris enigmatibus, sed absque perplexitate enigmatum cecinisse meminimus.

Dummodo perpetuum seruet natura tenorem,
Dum manus artificis, dum mens nõ fluxerit usquã,
Illa enim sueuit progignere plurima monstra,
Ignibus interdum nimijs oppressa calore,
Interdum minimo defecta, ut frigida multo

Mater

Mater Anus gestare solet sua viscera partu,
Et solet artificis diuersa per auia ferri
Mens lassata nimis, duroque intenta labori,
Atque hinc fessa manus deflectit tramite recto,
Attamen in uanum cuncta hæc quæsiueris ante
Ni vellit omnipotens, sine quo sunt irrita semper
Naturæ atque artis molimina cuncta, nec vllis
Aut vita, aut vires possunt consistere rebus.
Interdumque malus Dæmon se se ingerit atque
Omnia perturbat, ni compescatur Olympo:
Nam memini, memini in fuluum mutarier atra,
Ordine naturę transuerso, iamque metallum
Effugere ex oculis, res est non falsa renidens,
Et calcè flammæ victricem tendere in auras
Ignibus exiguis, paruoque afflata uapore
Disperijt subito, in tenues euanida uentos.
Mirabar, causamque simul scrutabar Olympo,
Cum lux affulsit menti caligine pulsa,
Namque crucis signum pepulit ludibria nigri
Ditis, & in priscum res est renouata vigorem,
Tantus honor nostro est, & tanta potentia regi,
Qui genus humanum ligno seruauit ab alto,
Qui si orsis adstet placidus, si cæpta secundet,
Plus tibi tu adijcies solers, vtriusque metalli
Illiricæ, quam quod dederant tibi Roma cauernæ,
Quam quod Callaicis effoderat Astur in antris,

Nec

Nec post hac regis phrygij miraberis aurum.

Proinde non inutiliter, quod ante dixi repetam, neque enim doceri satis possunt ignari, nec peruicaces superfluo commoneri. Non inutiliter inquã repetã non posse hinc artis uituperatores sarcire calumniã. Nam quẽadmodũ nec agricolationi, nec medicinę prudens obnunciaueris ob ammissum prouentum agri, & ob id quod ęgri moriantur, cum non ab arte solum sed à natura & à diuino decreto præcipuis causis id planè dependerit, sic nec ab auro & argento faciendo abhorueris ob effectus interdũ irritos, aut minus vberes. Artis enim præcepta non ęterna sunt, nec omnibus firmata numeris. Cur igitur necessariam primæuamque artem agricolendi cum inanis est quandoque reditus non calumniaris? nec reijcis utilem non minus quam veterẽ medendi corporibus humanis, facultatem, cum nõ prodest? Nempe quod noris frustrari diuersis ex causis promissis ab illis effectus frequenter posse, docta & fortassis ab ipsarum artium scriptore Cornelio. Vt enim ait alimenta sanis corporibus agricoltura, sic sanitatem ægris midicina, promittit. Non præstari inquit alimenta, nec sanitatem, sed promitti prudentissime id quidem ob effectus interdum irritos, non secus policetur chemicæ professor artis aurum & argentum. An confidentior ipse in auro sfaciendo fuerit quam Hippocrates in reducenda prospera ualetudine, cuius est sententia, experimentum plenum

num

num esse periculi. Quandoquidem nec malagmata prosunt semper quę profutura scripsit antiquitas, neq; simplicicia medicamenta præstant semper, quæ policentur: Neq; medicorum etiam colegia ne non moriatur eger, cui adsistũt semper effecere, tametsi sanitatẽ sępe spopõderint. Adde paucorum esse sublimem illum apicẽ faciendi auri magna pondera parua cũ impensa. Nam peculiari Dei dono rarissimis id est concessum, ut propterea pluri mũ intersit, multum conficias auri, multo cum lucro. Nã parum fecisse quid refert? Ad solam speculationem id tãtum pertinet ut agnoscatur id esse uerum, quod inter se metalla uertuntur. Ad diuitias nihil & magnarũ rerum effectus, etiam si sexcentis queas modis aurum parare: sunt enim qui uix possunt impensas tolerare, sunt qui senserint detrimenta, sunt qui statum non habeant, & fixum ordinem, sed uarium, vt hinc dissoluere facile possis quęstionem vulgi sciscitantis identidem. Cur egeãt sępenumero, qui aurum se se facere posse non diffitentur, in promptu solutio. Aut enim parum conficiunt auri, aut si multum, plurimis cum impensis, aut variant experimenta sic vti quod sæpe contingit id perpetuo tenore non respondeat. Aut metus immaniorũ Principũ & auarissimorũ perturbat, aut locus aptus deest, aut societas & famulitiũ non adest. Vt omittam leuem multorũ & ineptã credulitatẽ cum imperitia coniunctã, & fraudolentorũ artificũ nequitiam uersipellẽ, quibus rebus

etiam

etiam iure nequeas in artē calumnias irrorare. sed quid mirum? ex furnulis quandoque non lucrum prouenire, sed sæpe detrimenta, quando etiam in fodinis id sępe nostra tempestate contingerit, item vetustati. Vnde illa Demetrij phalerei in quæsitores auri per terre cauernas falsa reprehensio, quod manifesta pro incertis prodigunt, nec eorum quæ scrutantur facti compotes, quæ possidebant perdidere. Verum vt adsint omnia quæ paraueris magno studio magna impensa, quæ votis etiam omnibus concupieris, nō adsit diuinum decretum, frustra laboraueris. Videre licet in operibus naturæ hoc ipsum, quandoquidem in conceptibus origineque mortalium propter conditiones uarias fæmineæ sterilitatis, inutilisque masculini seminis: plurimæ quoque esse possiuut causæ, quibus fiat aborsus, & præter illas est necesarium diuinę propositum uoluntatis, ut in lucem prodeat infans, qui dilitesebat in utero. Quanto magis illud idem conspicari dabitur in artis effectibus: ad summam nulla est ars nixa coniecturis, quę semper stata sit & immobilis, nec vlla est tam certa, tam inconcussa, quę magna ex parte mutationi materię non sit obnoxia, omnino vero subiecta diuinæ voluntati. Quę si tibi in auro conficiendo fauerit ab omni mentis elatione cupidineque caueto. Nunquam non formidās, ad beneficium tibi sit id concessum, an ad pęnam? & sępe cogitans illud Augustini. Non

minus

minus verum quam elegans elogium. Quod multa Deu
negat propitius, quę concedit iratus. Quare primum
Deo gratias immortales habeto, & quoad fieri
potest referto: deinde omni modestia istud
accipito cęleste munus, eoq́ue &
sanctè, & pie vtere, ad
Sanctissimę Trinita
tis, quę vnus est
Deus, hono-
rem
&
gloriam, atque ad propriam
& aliorum homi-
num vtili-
tatem.

FINIS.

